

**HRIBOVŠKE KMETIJE
MED DOLINAMA KOKRE IN DRAGE**

(Z 12 SLIKAMI IN 5 TABELAMI MED BESEDILOM IN 3 KARTAMI V PRILOGI)

**MOUNTAIN FARMS BETWEEN THE KOKRA
AND THE DRAGA VALLEYS**

(WITH 12 FIGURES AND 5 TABLES IN TEXT AND 3 MAPS IN ANNEX)

DRAGO MEZE

SPREJETO NA SEJI RAZREDA ZA NARAVOSLOVNE VEDE
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 7. JUNIJA 1983

Uredniški odbor

Svetozar Ilešič (glavni urednik), Ivan Gams, Drago Meze, Milan Orožen Adamič,
Milan Šifrer

UREDILA
IVAN GAMS IN DRAGO MEZE

Izvieček

UDK 33 (497.12-16)

Hribovske kmetije med dolinama Kokre in Drage

Avtor je v okviru dolgoročne raziskovalne naloge »Razvoj hribovskih kmetij na Slovenskem« med drugim že proučil kmetije ob Kokri in v Krvavškem predgorju. S pričujočo študijo je tako, po enotnih kriterijih, podana slika hribovskih kmetij, predvsem prirodnogeografskih osnov in današnjega gospodarsko-socialnega stanja, na celotnem severnem obrobju Ljubljanske kotline od Kamnika do Begunj, kjer je bilo v raziskavo zajetih skupaj 326 kmetij.

Abstract

UDC 33 (497.12-16)

Mountain Farms between the Kokra and the Draga Valleys (North Slovenia)

The author has already investigated the farms in the Kokra valley and in the Krvavec promontory, within the framework of the study "Investigation of the Mountain Farms in Slovenia". With the present study is thus given a picture of the mountain farms on the entire northern fringe of the Ljubljana basin from Kamnik to Begunje. There were studied first of all the physical geographical elements and the present-day economic and social conditions. Altogether 326 farms were investigated. Throughout the whole research work the uniform methodology was applied.

Naslov — Address

Dr. Drago Meze, znanstveni svetnik
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Geografski inštitut Antona Melika
Novi trg 4
61000 Ljubljana
Jugoslavija

1. UVOD

Študija zajema hribovske kmetije osrednjega in severozahodnega obrobja Ljubljanske kotline, segajoč ob zgornjem porečju Tržiške Bistrice (v nadaljnjem besedilu Bistrice) globoko v osrčje južnih Karavank. Na vzhodu vključuje Storžiško-kriškogorsko podgorje, na zahodu Dobrško podgorje (soseska Podgora), v osredju pa hribovito Tržiško pokrajino s Tržiškimi Alpami* ter svet visokih pleistocenskih teras zahodno od Tržiča in strmi vznožni podaljšek jugovzhodnega pobočja Dobrče. G a m s (1981) v svoji pokrajinsko-ekološki sestavi Gorenjske uvršča obravnavano pokrajino v Bistriško hribovje, Tržiške visokogorske Karavanke, Storžiški masiv in Begunjske Karavanke, ki jih v tabeli na str. 20/21 podrobneje opredeli glede na višinske pasove, zemljiški naklon, litološko sestavo in izrabo tal.

Upravno so kmetije vključene v tri občine: Tržič, Kranj in Radovljico. Daleč največ jih je v tržiški občini, kjer je dvanajst hribovskih naselij, združenih v sedmih krajevnih skupnostih: Brezje pri Tržiču (Brezje, Hudi Graben, Visočje), Jelendol (Dolina), Križe (Gozd), Lem pod Storžičem (Grahovše, Lom, Potarje), Podljubelj (Podljubelj), Senično (Zgornje Vetrno, Spodnje Vetrno), Tržič mesto (Čadovlje). Tri krajevne skupnosti s štirimi hribovskimi naselji spadajo pod kranjsko občino: Golnik (Golnik, z dvema hribovskima kmetijama), Trstenik (Povlje, Babin Vrt — z eno hribovsko kmetijo, imenovano Krničar, ki je v analizi šteta k Povljam, h katerim tudi organsko spada), Goriče (zaselek Svarje v naselju Zalog z eno obstoječo hribovsko kmetijo in drugo, ki je začasno opuščena). Krajevna skupnost Begunje na Gorenjskem, ki je del radovljiške občine, pa zajema tri hribovska naselja v soseski Podgora (Slatna, Zadnja vas, Srednja vas).

Razen hribovskih naselij pa je vključenih v proučitev še nekaj prehodnih naselij (med hribovskimi in tipičnimi dolinskimi), ki so v načinu gospodarjenja bližja hribovskim in so tudi v njihovem najbližjem sosedstvu. Gre za naselja na prostrani visoki staropleistocenski terasi zahodno od Tržiča in za spodnje naselje v Podgori. Na terasi so tri naselja: Hudo (K. S. Kovor), Popóvo (zaselek treh kmetij, K. S. Leše) in Hušica (zaselek dveh kmetij, K. S. Brezje pri Tržiču), medtem ko Mlako, spodnje naselje v Podgori, vključuje K. S. Begunje na Gorenjskem.

V proučitev je zajetih 158 kmetij, od tega hribovskih 140 in 18 prehodnih. Največji delež hribovskih kmetij odpade na Tržiško pokrajino (območje tržiške občine), in sicer 82,2 %, 10,7 % jih je v Podgori, ostalih 7,1 % pa v Storžiškem podgorju.

V hribovskih naseljih Tržiške pokrajine so obravnavane naslednje kmetije, imenovane z domačimi imeni: B r e z j e: Slamnik, Ahac, Dolžan, Čežar, Kovarčič, Nemc, Markovc, Matiček, Jerin, Šuštar, Benedek, Makváu, Mavček, Jakc; Č a d o v l j e: Godnóv, Žos, Hribar, Čenča, Jamešnik, Počivalnik; D o l i n a: Dolžan, Ukec, Šuštar,

* Ime Tržiške Alpe in Storžiško podgorje je povzeto po I l e š i č u (1972, 1981, 1981 a).

Kúšpegar, Urh, Pinč, Lenart; Gozd: Kóržem, Knobeš, Uráč, Košir, Podlogar, Primc, Mežnar, Martineš; Grahovše: Lužar, Gázu, Temšák, Anžič, Uskóvnik, Frona, Hlačman, Olipek, Robida, Žitnik, Slapar, Ropóš, Klemenšek, Hruš, Dóvar, Gáberc, Pavšel, Rekar, Trnovc (prvih šest kmetij je v vasi Grahovše, naslednje štiri v zaselku Hrib, ostale pa v Slaparski vasi, kamor so uvrščene tudi tri izrazite višinske kmetije — Pavšel, Gaberc in Rekar — prvoimenovana je najvišja v obravnavani pokrajini); Hudi Graben: Húdnek, Janc; Lom pod Storžičem: Stóрман, Kúštar, Končár, Joževc, Vógvar, Staré, Jeré, Komar, Zabrnec, Robež, Žirovc, Zrimšek, Gregórn, Blažun, Nacek; Podljubelj: Anžičman, Tonač (zaselek Bobenca), Šiška, Závřnik, Javornik, Vrbánk, Mažel (zaselek Reber), Dovják, Ukan (zaselek Deševno), Blejc (kmetija, razdeljena na tri dele: poleg Blejca še Anžonov in Tišler Marija), Čižóvnik, Vasóvnek, Geben, Zajmén, Matizovc (zaselek Podkošuta), Pstotar, Balént, Rotar, Počépek, Kralj, Žnidar (zaselek Plaz, tudi Podblék imenovan), Anžon, Bunder, Cvirn, Črník (zaselek Črni Gozd); Potarje: Špan, Peharc, Adričar, Hariš, Strmčan, Tič; Spodnje Vetrno: Matjašk, Ferjanček, Švelc; Visoče: Bretnek, Mokóru, Uženk; Zgornje Vetrno: Jakš, Perk, Žvegel, Špič, Rant. **Hribovske kmetije v Podgori:** Slatna: Vrbánc, Matevžek, Krištan, Ždóven, Boštán, Tacman; Srednja vas: Murnik, Deu, Renko, Trlej; Zadnja vas: Vrtačnik, Pavelč, Méžek, Osének, Tonc. **Hribovske kmetije v Storžiškem podgorju:** Povolje: Tonc, Korún, Blažir, Španét, Ločán, Romi; Babin Vrt: Krničar; Zalog: Toporiš, Svaršek (začasno opuščena kmetija; zaselek Svarje); Golnik: Vaznikar, Matiček. **Prehodne kmetije v Tržiški pokrajini:** Hudo: Bank, Ahác, Rožič, Zázek, Vólbenk, Žamar, Primc, Okánc; Hušica: Groga, Tominček; Popovo: Jane, Matun, Jošt. **Prehodne kmetije v Podgori:** Mlaka: Kavc, Lenčé, Bohinc, Pérnuš, Goričnik.

Oblika naselitve hribovskih kmetij v obravnavani pokrajini je različna. Samotne kmetije, kot najtipičnejši predstavnik hribovske naselitve, so v manjšini. Največ jih je v Podljubelju na levi, vzhodni rebri Mošenika (Podkošuta, Reber), na prisojni rebri Lomščice (Potarje in del kmetij na Grahovšah: Pavšel, Gaberc, Rekar, Uskóvnik) in v povirju Bistrice (Dolina), v Storžiškem podgorju pa stoje na samem le najvišje kmetije (Vazenikar, Matiček, Toporiš, Svaršek in Krničar). V Lomu in na Grahovšah so kmetije v širokem akumulacijskem dnu Lomščice že toliko zgoščene, da lahko govorimo o aglomeraciji samotnih kmetij, ki so se na Grahovšah osredotočile na tri večje skupine (Grahovše, Hrib, Slaparska vas). Podobno je tudi v širšem dnu doline Mošenika, na Plazu (Podblek). Aglomeracija samotnih hribovskih kmetij v obliki razloženega zaselka je na Zgornjem Vetrnem, v bočju Kriške gore. Vsa ostala naselja so bolj ali manj gručastega značaja: kot zaselki (Bobenca, Deševno in Črni Gozd v Podljubelju, Čadovlje v dolini Bistrice, Spodnje Vetrno na rebri Kriške gore, Hudi Graben, Visoče, Popovo in Hušica v Dobrškem podgorju in na visoki pleistocenski terasi) in kot manjše vasi (Gozd, Povolje, kmečko jedro Brezij, Slatna, Srednja vas, Zadnja vas, Mlaka in Hudo).

V okviru raziskovalne naloge »Proučevanje hribovskih kmetij v Sloveniji« so bile leta 1980 proučene kmetije v vzhodnem delu severnega obrobja Ljubljanske kotline, do Storžiškega podgorja nad Bašljem (Meze, 1981). S tu prikazanimi rezultati proučevanj je tako vzpostavljena kontinuiteta s proučenimi hribovskimi kmetijami od Kamniške Bistrice do zaselka Laško nad Bašljem. Potemtakem so, po notnih kriterijih (Meze, 1980 a), obdelane hribovske kmetije na vsem sever-

nem obrobju Ljubljanske kotline, saj severozahodno od Begunj, na strmem gruščnato-skalnem obrobju kotline, ni hribovitih kmetij.

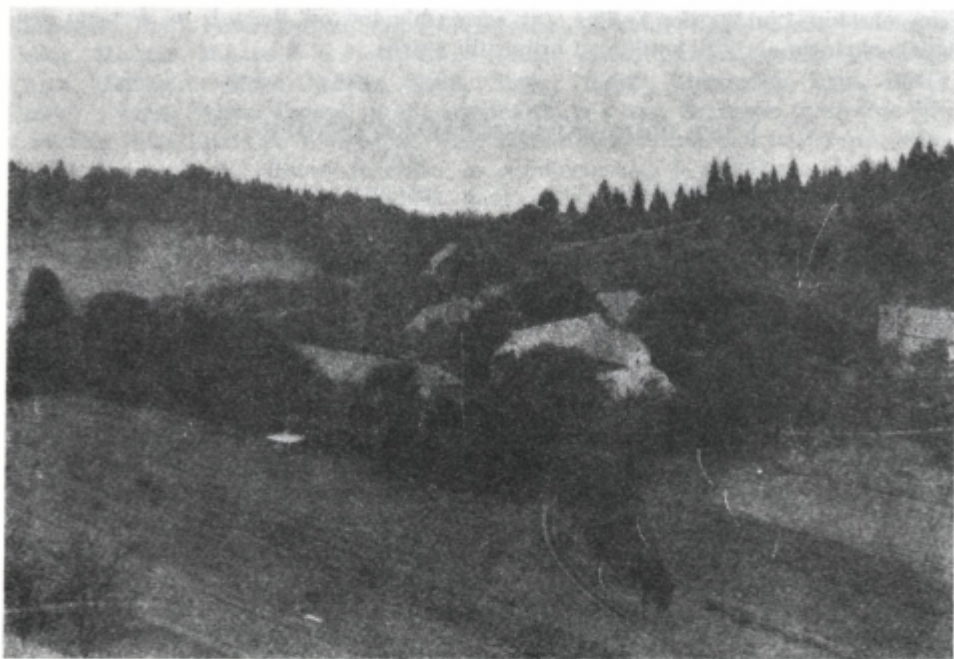
2. PRIRODNOGEOGRAFSKE OSNOVE

2.1. Kamnine in relief

Kamninska sestava obravnavane pokrajine je razmeroma enostavna. Gorsko pregrado obrobja kotline, od Storžiča na vzhodu preko Tolskega vrha, Kriške gore in Dobrče na zahodu, sestavljajo triadni apnenci in zrnati dolomiti karnijske stopnje, na obe strani obdani z obsežnimi fosilnimi in tudi recentnimi melišči. Ta na južnem obrobju na več krajih prekrivajo mehko oligocensko sljudnato lapornato peščeno sivico, ki je karbonatnemu groboklastičnemu gradivu dobra osnova za poljenje. Na severu prehaja apneniško-dolomitna gruda v neprepustne triadne plasti, med katere se vriva širok pas različnih permskih in karbonskih, v veliki večini neprepustnih kamnin. Vanje so globoko zarezane doline potokov s strmimi pobočji, prekritimi na mnogih krajih s pobočnimi groboklastičnimi in tudi ilovnatimi sedimenti. Na severni strani Storžiča in Kriške gore (Kokovnice) je dolina Lomščice na debelo zapolnjena z morenami. Niže od Tržiča, zahodno od Tržiške Bistrice, so ohranjene večje ravne površine staropleistocenske terase, prekrite z debelo plastjo prepereline (Š i f r e r, 1969), ugodne za poljedelstvo.

Neprepustne kamnine dajejo osnovo bogati hidrografski mreži, izoblikovani v porečju Bistrice nad Tržičem, tektonski značaj severnega obrobja Ljubljanske kotline pa se odraža v močno razgibanem reliefu s tesnimi in globokimi dolinami s strmimi pobočji. Senčne, vlažne in hladne tesni, zaraščene z gozdom, so odganjale kmečkega človeka, dolgo pa so predstavljal resne ovire tudi varnim potem. V dolinah so si postavili kmečke domačije le tam, kjer so te širše, z večjimi možnostmi za kmetovanje (srednji in spodnji del Lomščice in ponekod ob Mošeniku, predvsem v srednjem toku med Črnim Gozdom in Bobenco, ob Bistrici pa le v Čadovljah in v Dolini nad Dolžanovo sotesko). Raje so izbrali težje dostopna in v večini tudi strma, a zato sončna pobočja, kjer so si postavili na kolikor toliko položnih tleh kmetije na samem; dna dolin so v večini poselili največ kočarji in drugi nekmečki prebivalci.

Na mehkih oligocenskih sedimentih, deloma prekritih s pobočnim karbonatnim gruščem in brečami, so hribovske kmetije v Povljah, vključujoč Krničnika, v Svarjah, zgornji dve kmetiji na Golniku, na Zgornjem in Spodnjem Vetrnem, na Visočah, v Hudem Grabnu in v vseh treh hribovskih vaseh Podgore; tu so naselja in kmetijsko zemljišče nad podgorskimi vasi na pobočnem grušču, večji del zemljišča na nižjem pobočju pod njimi pa je že na oligocenskih kamninah; na podobnem zemljišču je tudi Mlaka v Podgori. Brezje so na visoki pleistocenski terasi. Gozd in pripadajoče kmetijsko zemljišče nad naseljem in Lazi vzhodno od njega so na pobočnem karbonatnem grušču, kmetijsko zemljišče in gozd južno od vasi pa sta, po novi geološki karti 1 : 100 000, list Celovec, na morenskem gradivu. Na moreni, ki zapolnjuje dolino Lomščice, sta tudi Lom in Grahovše, z izjemo štirih zgornjih kmetij na desnem, neprepustnem permskem pobočju. Razen njih je na moreni tudi še del kmetij v Čadovljah ob Bistrici in nekatere kmetije, z delom kmetijskega zemljišča, v dolini Mošenika v zaselkih Bobenca, Deševno in Plaz ter njegovega levega

Sl. 1. Središče Gozda, najznačilnejše hribovske vasi, z gručastim jedrom, ima zaradi znatne višine (883—900 m), majhne kmečke posesti in karbonatnih tal omejene možnosti za modernizirano kmetijsko proizvodnjo. Tudi pred leti zgrajena gozdno-kmečka cesta stanja ni bistveno izboljšala. Med vojno požgane domačije so po vojni s solidarnostno pomočjo obnovili

pritoka, imenovanega Gebnov potok, v zaselku Podkošuta (opis in kartografski prikaz moren v porečju Bistrice glej: Sifrer, 1969). Že imenovane štiri kmetije na Grahovšah, vse kmetije na Potarjih, v Dolini in v Podljubelju na Rebrji ter v delu zaselka Podkošuta pa so na večidel neprepustnih permskih kamninah. Kmetije v dolini Mošenika v zaselkih Črni Gozd in Bobenca ter nižje tri kmetije v Čadovljah pa so na izrazitih vršajih.

Pri podrobnejši razčlenitvi tržiške občine (Černe, Klemenčič, Plut, 1981) bi bilo obravnavano področje uvrščeno med osem pokrajinsko-ekoloških enot, ki se v glavnem skladajo z zgoraj imenovanimi naravnimi enotami: strma pobočja sredogorskega sveta na pretežno vododržni podlagi in posebej na vodoprepustni podlagi; recentna melišča in pobočni grušč; morenski, deloma rečno preoblikovani nanosi; pobočni grušč in periglacialen (pretežno sprijet) material v sredogorju; grape sredogorskega sveta; pretežno prisojna pobočja iz terciarnih sedimentov in pobočnega grušča; prodne terase.

2.2. Ekspozicija

Glede izpostavljenosti kmečkega doma in kmetijskega zemljišča soncu so na najboljšem kmetije na obrobju Ljubljanske kotline in večina višinskih hribovskih kmetij v Tržiških Alpah, ki so široke odprte na južno stran (glej tabelo 1). Tako

je na obrobju s kmetijami od Povelj do Podgore, v Tržiških Alpah pa s Potarji, s kmetijami v zaselkih Podkošuta in Reber in z zgornjimi samotnimi kmetijami v Slaparski vasi. Na slabšem so kmetije v dnu dolin Mošenika in Bistrice, ki imajo znatno manj sonca, obrnjene pa so v Podljubelju na JZ, J in Z, Tominec na Plazu pa celo na SV, kar je med vsemi obravnavanimi kmetijami najslabše; zato ne preseneča, da je kmetija opuščena. Spodnje kmetije v Dolini so odprte na JV, V in Z, zgornje tri, ki imajo daljšo dobo sončnega obsevanja pa na Z, JZ in deloma tudi na J; Pinč ima del kmetijskega zemljišča (»Frata«) obrnjen celo proti severu; služi mu za pašnik. Kmetije v Čadovljah, ki so v dnu doline Bistrice, so obrnjene na V in JV ter na Z in JZ, Počivalnik v višini 863 m pa je odprt proti V, J in JV.

Zanimivo je, da so vse višinske hribovske kmetije ob Mošeniku na levi, se pravi vzhodni strani doline; obrnjene so na J ali Z. Tiste, ki so obrnjene le na Z, imajo le malo dopoldanskega sonca, a zato več popoldanskega, ki je pa v ljudskem reku slabši od dopoldanskega, ker zemljo bolj suši. Na levo dolinsko pobočje je zvalila naseljence večja razčlenjenost, ki je nudila boljše izbiro prostora za postavitev kmečke domačije.

Posebno mesto zavzemajo kmetije v dolini Lomščice, ki je v dnu široka in dokaj odprta za zahod (soncu napoti je bližnji 873 m visoki Kamnik in oddaljena Dobrča), a toliko visoko, zlasti Grahovše, da jo poleti popoldansko sonce relativno dolgo obseva. Dopoldansko sonce poleti dolgo zakriva visoki Storžič s Škarjevim robom na vzhodu, v največjo oviro pa sta kmetijam ob Lomščici 1591 m visoka Kokovnica (Kriška gora) in še 124 m višji Tolsti vrh na jugu, ki se strmo dvigata nad dolino. Visoka gorska pregrada na jugu je vzrok, da sta Lom in Grahovše v večjem delu zime brez sonca (okrog 2,5 do 3 mesece: od decembra do februarja). Domovi in kmetijska zemlja so v Lomu in v tistem delu Grahovš, ki je ob Lomščici in na desni strani potoka, obrnjeni na Z in JZ, v Lomu tudi na SZ, na levi strani potoka na Grahovšah, v Slaparski vasi na Z in SZ, na Hribu pa na SZ, Z in SV, kar je med vsemi obravnavanimi hribovskimi naselji najneugodnejše. Kljub relativno položnim tlem v dolini Lomščice na Grahovšah in v Lomu in zmerni nadmorski višini je skromno izrabo kmetijske zemlje pripisati predvsem pomanjkanju sonca in toplinskemu obratu; kot bomo videli, sta daleč najpomembnejša vira dohodka les in zaposlovanje v neagrarnih poklicih.

2.3. Kmetijsko zemljišče

Kmetijsko zemljišče obravnavanih hribovskih kmetij je danes izrabljeno predvsem za travnike, ki zavzemajo po podatkih katastra petino vse kmečke posesti, vključujoč gozd, medtem ko je njiv le okrog 3 %; dejansko stanje je še slabše na škodo njiv, ki jih v hribovskem svetu še naprej opuščajo. Izjema so redke posamezne kmetije v nekaterih naseljih, med hribovskimi naselji pa predvsem Brezje, Visoče in Spodnje Vetrno z ugodno lego (višina okrog 600 m, izrazita prisojna lega in položna ali skoraj ravna tla). Obseg in izraba kmetijskega zemljišča v obravnavani pokrajini sta tipična za današnje razmere v hribovskem svetu nasploh.

Povprečna višina kmetijskega zemljišča hribovskih kmetij je 700,5 m (tabela 1), vseh obravnavanih pa 26 m manj; kmečki dom stoji le malo niže. Povprečno najvišje je kmetijsko zemljišče na Grahovšah, 956 m, šest metrov niže v Gozdu, osem pa na Potarjih. V vseh drugih naseljih je povprečna višina kmetijskega zemljišča pod 900 m. Med kmetijami ima kmetijsko zemljišče najvišje Pavšel

Tabela 1
Kmetijsko zemljišče

Naselja Regije	Povprečna n. v. kmeč. doma	Povprečna višina	Povprečna zgornja meja	Absolut. zgor. meja	Povpr. razpon med zg. in spod. mejo	Naklon v stopinjah		Ekspo- zicija
						Povprečni	Največji povprečni	
HRIBOVSKKE KMETIJE								
Tržiška pokrajina								
Lom	692,7	723	770	800	105	10,7	22,5	Z, JZ, SZ
Grahovše	851,2	956	1055	1210	163	15,1	29,8	Z, JZ, J, SZ, SV
Potarje	880,3	948	1003	1090	123	14,9	27,3	J, JZ, Z
Čadovlje	621,6	703	810	950	178	22,2	32,3	V, J, JV, Z, JZ
Dolina	825,6	831	899	1050	116	19,8	25,4	Z, J, JZ, V, JV
Podljubelj	784,9	811	878	1150	114	16,0	27,8	JZ, J, Z, V
Brezje	610,0	590	710	710	120	4,4	14,0	J
Visoče	630,0	630	710	710	135	10,9	20,6	JZ, J
Hudi Graben	665,0	650	680	680	55	13,5	21,8	JZ, J
Spodnje Vetrno	612,5	610	665	665	110	12,7	19,7	JZ, J
Zgornje Vetrno	645,0	625	690	690	115	11,6	26,6	JZ, J
Gozd	891,5	950	1040	1040	170	12,4	31,0	JZ, J, JV
Skupaj	725,9	752,3	825,8	1210	125,3	15,5	24,9	
Podgora								
Slatna	640,0	600	700	700	150	15,0	21,8	JZ
Zadnja vas	625,0	630	675	675	105	14,6	21,8	JZ, J, Z
Srednja vas	627,5	630	670	670	110	12,0	18,4	J, JZ
Skupaj	632,5	620,0	681,6	700	121,7	13,5	20,7	
Povlje + Krničar								
Svarje	632,8	648	767	850	165	11,9	21,6	J, JV, JZ
Golnik	631,0	590	640	640	80	9,1	11,3	J
Skupaj	575,0	537	580	585	75	12,5	27,5	J, JZ
Skupaj	612,9	591,7	662,3	850	106,7	11,6	20,1	
HRIBOVSKKE KMETIJE								
Skupaj	688,1	700,5	766,1	1210	117,1	15,0	23,2	
PREHODNE KMETIJE								
Mlaka	537,5	480	575	575	125	7,2	19,3	J, JZ
Hušica	589,0	585	590	590	45	5,1	20,0	J, JZ, JV
Hudo	572,5	580	585	585	55	2,5	10,1	JZ, J
Popovo	580,0	550	600	600	100	5,4	18,4	J, JZ
Skupaj	569,8	548,8	587,5	600	81,3	5,2	17,0	
OBRAVNAVANE KMETIJE								
Skupaj	667,5	674,1	735,0	1210	110,8	14,1	22,2	

Sl. 2. Lom (650—710 m), v osnovi gručasta hribovska vas na ledeniško-rečnih odkladninah v dolini hudourniške Lomščice, kljub dobri cesti, avtobusni povezavi in dokajšnji kmečki posesti (povprečno 37 ha), kmetijstvo v njej nazaduje. Večina najboljše delovne sile je v bližnjem Tržiču; kmetijska zemlja služi mnogim le za ohišnico, največji dohodek iz kmetijstva pa daje gozd

z Grahovš (1100 m), sledi mu Matizovc v Podkošuti (1085 m), njima Gaberc (1050 m), nad 1000 m pa še Tič, Rekar in Strmčan. Tudi kmečki domovi so pri imenovanih kmetijah med najvišjimi v obravnavani pokrajini; najvišji je Pavšlev, 1103 m, sledi Matizovčev, 1075 m, nato pa Gaberčev, 1073 m, Tičev, 1045 m, Strmčanov, 1040 m in kot zadnji nad 1000 m, Rekarjev, 1015 m.

Nagnjenost kmetijskega zemljišča je v splošnem neugodna za kmetovanje. To velja predvsem za hribovske kmetije v Tržiških Alpah, kjer je povprečna nagnjenost v mejah med $10,7^{\circ}$ (Lom) in $22,2^{\circ}$ (Čadovlje), kar je med naselji tudi največ v vsej obravnavani pokrajini (tabela in karta 1); v Čadovljah gre tako visok povpreček predvsem na račun izredno strmega kmetijskega zemljišča Počivalnika ($27,9^{\circ}$ oziroma 53 %), ki ima tudi sicer v vsej obravnavani pokrajini najbolj strmo kmetijsko zemljišče. Razen pri Počivalniku je še na treh kmetijah na Rebri (Vrbanek, Javornik, Mažel) v povprečku tako strmo kmetijsko zemljišče, da je zaradi uničevanja travne ruše v večjem delu travišč paša odrasle živine nemogoča. Na zgornji meji, do katere je paša še mogoča ($22-24^{\circ}$ oziroma 40—45 %), pa so Završnik na Rebri ter Dolžan in Pinč v Dolini. Velika večina kmetij v Tržiških Alpah in v alpskem podgorju ima kmetijsko zemljišče v kategoriji $11,6-22^{\circ}$ oziroma 20—40 %, ki je ugodno za pašo in tudi za pašno-kosni sistem. Redkejša pa so hribovske kmetije, katerih nagnjenost kmetijskega zemljišča (do $11,5^{\circ}$ oziroma 20 %) dopušča

modernizirano orno poljedelstvo, če so zanj seveda dani tudi drugi pogoji. V to kategorijo spadata med naselji Lom in Povelje, od zaselkov Hrib na Grahovšah, Svarje in Plaz v Podljubelju, od posameznih kmetij pa so vse tri na Blejčevem in Geben v Podkošuti.

Glede nagnjenosti kmetijskega zemljišča so razumljivo na najboljšem vsa štiri naselja prehodnih kmetij, ki leže na visoki staropleistocenski terasi, saj so v najugodnejši kategoriji (do 11,5^o oziroma 20 %), in sicer v razponu 2,5—7,2^o.

2.4. Pitna voda

Neprepustne kamnine, ki sestavljajo večji del obravnavane pokrajine, obilica pobočnega groboklastičnega gradiva in, kot bomo še videli, veliko padavin, so dobra osnova za obstoj številnim izvirom pitne vode. Izjema je Gozd na prostrani južni apneniški rebri Kriške gore, ki je brez močnejšega stalnega studenca; pomanjkanje vode je ena največjih ovir razvoju Gozda. V dnu kotanje, kjer je vas, je sicer vodnjak, ki izrablja talno vodo, a te je tako malo, da ne pride v poštev za širšo uporabo; služi le za napajanje živine.

V nasprotju z Gozdom so s pitno vodo dobro preskrbljene vasi in zaselki v apneniškem podgorju od Storžiča do Dobrče, saj izpod karbonatnega grušča in breče ali na meji groboklastičnih kamnin in sivice vro mnogi močni studenci, ki napajajo podgorska naselja.

Sl. 3. Tudi osrednji del Grahovš z Anžičem (spredaj, 800 m) je v dnu doline Lomščice, ki razrezuje obilne morene storžiškega ledenika z ohranjenimi nasipi (na sliki spredaj). Glavni dohodek kmetijam je gozd, ki ga imajo grahovške kmetije veliko (povprečno 33 ha na kmetijo, etata pa 117 m²), številni pa so zaposleni tudi izven kmetijstva. Nad Anžičem, na položnejšem pobočju, je samotna kmetija F r o n a (860 m)

S pitno vodo se hribovska naselja oskrbujejo na različne načine. Večina vasi ima vaške vodovode, deli razloženih vasi tudi samostojna zajetja za manjše dele naselij, nekateri kmetje v razloženih vaseh pa tudi lastna zajetja. Samotne hribovske kmetije imajo lastna zajetja. Kmetije v Gozdu pa se morajo še vedno zadovoljevati le s kapnico.

Pitne vode je dovolj. Vodni zbiralniki zadoščajo potrebam. Težav tudi ne bi bilo, če bi kmetijstvo, predvsem govedorejo modernizirali in jo preusmerili na tržno proizvodnjo (moderniziran hlev za splakovanje ali strojno spravilo gnoja, napajalniki, mlekarnica), modernizirali gospodinjstvo in sanitarije ali se usmerili v kmečki turizem; vode ne manjka, povečati bi bilo treba ponekod le vodne zbiralnike, nekateri pa bi si morali poiskati vodo višje nad kmetijo, ali jo tja prečrpavati, zaradi večjega pritiska.

Zaradi skromne modernizacije govedoreje je tudi malo hlevov na splakovanje in je zato skromno gnojenje kmetijske zemlje z gnojnico. Možnost zdravju škodljivega onesnaževanja studenčnice je zato še neznatna, v razliko s področji, kjer zaradi obilnega gnojenja z gnojnico ta zastruplja studenčnico, ki je marsikje zajeta za vodovode, s črevesnimi bakterijami. Tako je npr. v Gornji Savinjski dolini z izjemno velikim številom moderniziranih hlevov na splakovanje, kjer pozitivni biokemični izvidi sicer na pogled bistre studenčnice, žal, niso več izjemni.

2.5. Podnebje

Za prikaz podnebja so v obravnavani pokrajini na voljo objavljeni podatki treh meteoroloških postaj: Tržiča (480 m), Podljubelja, prej sv. Ana (1026 m) in Golnika (500 m). Za vse tri postaje so obdelani podatki mesečnih in letnih količin padavin, za Golnik in Podljubelj tudi sezonske količine ter srednje število dni z dnevno višino padavin enako ali večjo od 1, 10 in 20 mm. Za Tržič in Podljubelj so izračunani padavinski podatki za obdobje 1925—1956 (Letno poročilo . . . , 1957), za Podljubelj in Golnik tudi za obdobje 1931—1960 (Letno poročilo . . . , 1962), za Golnik pa tudi za obdobje 1956—1975 (B e r n o t, 1981). Temperaturni podatki so skromnejši: Golnik za obdobje 1925—1956, sv. Ana na Plazu (760 m) pa za obdobje 1891 do 1910 (Letno poročilo . . . , 1957), za Golnik tudi za obdobje 1956—1975 (B e r n o t, 1981). Podnebje Tržiča, brez temperaturnih razmer, zajemajoč meteorološki postaji Tržič in Podljubelj pa je obdelala Slava Lipoglavšek-Rakovec (1954, 119—122). Pri opisu podnebja bomo upoštevali temperaturne podatke Golnika iz obdobja 1925—1956 ter 1956—1975 in sv. Ane na Plazu 1891—1910, padavinske za Tržič in Podljubelj iz obdobja 1925—1956 ter za Golnik in Podljubelj iz obdobja 1931—1960 (Podljubelj zaradi primerjav z obdobjem 1925—1956), za Golnik tudi iz obdobja 1956—1975 in pa seveda opis podnebja Lipoglavšek-Rakovčeve, ki se naslanja na obdobje 1925—1940, deloma pa tudi opisa podnebja iz študije o hribovskih kmetijah ob Kokri in v Krvavškem predgorju (M e z e, 1981, 83—86).

Temperature v dolini Mošenika pri sv. Ani na Plazu (Podljubelj) so nizke, neugodne za poljedelstvo, primerne pa za živinorejo, še posebej, če upoštevamo tudi obilnejše padavine, ki jih je v Podljubelju okrog 2000 mm. Podobne so klimatske razmere tudi na višjih hribovskih kmetijah v Tržiških Alpah, le da so tam temperature domnevno nekaj nižje, ni pa temperaturnega obrata, ki je v dolini reden pojav in tudi daljša je doba sončnega obsevanja, domnevno pa je večja tudi količina padavin. Podobne klimatske razmere kot na območju doline Mošenika so tudi v dolini

Tabela 1 a
T e m p e r a t u r a
Srednje mesečne in letna temperatura
Golnik (1925—1956)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Letna
—1,3	0,2	4,2	9,3	13,4	16,9	18,9	18,4	15,0	9,5	4,5	0,1		9,1
Golnik (1956—1975)													
—0,8	0,9	4,4	9,1	13,7	16,8	18,6	18,0	14,7	9,9	5,1	0,1		9,2
Sv. Ana na Plazu (1891—1910)													
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Letna
—2,8	—0,8	2,8	6,8	11,6	15,3	17,1	16,0	12,7	8,6	2,9	—0,4		7,5

Tabela 2 a
P a d a v i n e
Mesečne in letna količina padavin
1925—1956

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Letna
Tržič	81	76	79	114	131	147	138	124	148	152	150	92	1432
Pod- ljubelj	90	92	121	160	204	219	202	178	201	223	215	118	2023
1931—1960													
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Letna
Golnik	102	103	96	115	148	178	149	153	185	176	161	126	1692
Pod- ljubelj	103	107	116	148	182	208	187	159	179	205	192	144	1930
1956—1975													
Golnik	83	86	105	135	135	164	166	147	138	138	178	115	1590

Bistrice in Lomščice, kjer prav tako igrajo pomembno vlogo toplotna inverzija, v višinah daljša doba sončnega obsevanja in razlika v količini padavin med dolino in višjim, s kmetijami naseljenim obrobjem. Posebej pomembna je predvsem toplotna inverzija, saj so zaradi nje sejali v dolinah manj žit, pa tudi orehi, kot najbolj občutljivi sadež, so na kmetijah v dolini redkejši kot na višinskih kmetijah; precej orehov je v Gozdu, so pa tudi pri Pavšlu in Gabercu, ki sta med najvišjimi kmetijami v obravnavani pokrajini.

Obilne količine padavin in strm, močno razčlenjen relief z izrazito reliefno energijo pa povzročajo intenzivno erozijo prsti in zemeljske usade, zlasti tam, kjer je gozd izkrčen do tolike mere, da ne more ščititi talne osnove. Erozija prsti in usadi so najpogostejši na strmih pobočjih krčevin ob kmetijah, če so pobočja iz neprepustnih kamnin in prekrita s pobočnimi sedimenti. Tako je na več krajih na Rebri, Podkošuto, v Dolini, v Potarjih in na zgornjih kmetijah na Grahovšah.

Na vseh padavinskih postajah izstopata dva padavinska viška: primarni v jeseni z viškom oktobra (izjema je Golnik s septembrskim viškom) in sekundarni junija na vseh postajah in v obeh obdobjih; po podatkih Lipoglavškove (1954, 121) je bil v obdobju 1925—1940 primarni višek v Tržiču in sv. Ani, sekundarni pa maja.

Največ padavinskih dni ($\geq 1,0$) je imel v obdobju 1931—1960 Podljubelj (131,1 ali 35,9 % vseh dni v letu), medtem ko jih je imel Golnik 122,2 ali 33,5 %, $\geq 10,0$ mm Podljubelj 57,3 dni ali 15,7 % vseh dni v letu (Golnik 54,3 dni ali 14,5 %), in $\geq 20,0$ mm Podljubelj 33,3 dni ali 9,1 % in Golnik 29,9 dni ali 8,2 % vseh dni v letu.

Jesen je najbolj namočen letni čas, saj pade v njej okrog 31 % vseh letnih padavin (v obdobju 1925—1960 Podljubelj 31,6 % in Tržič 31,4 %), v obdobju 1931 do 1960 pa Golnik 30,8 % in Podljubelj 29,8 %. Jeseni sledi poletje, ko pade okrog 2—3 % manj padavin, njemu pomlad z okrog 23 % letnih padavin (v Podljubelju okrog 23,5 %, v Tržiču 22,6 % in na Golniku 21,2 %) in najmanj pozimi: v Podljubelju okrog 16,5 %, na Golniku 19,6 % in v Tržiču 17,4 %.

Nadaljnje ugotovitve o podnebju Tržiča in bližnje okolice povzemam po Lipoglavske-Rakovčevi, 1954, 119—122. V Tržiču piha pogosto veter v smeri bistriške doline, torej JZ in SZ. Občuten je nočnik, pogosto kot prav oster in hladen veter, ki močno ohlaja ozračje in se uveljavlja več ali manj skozi vse leto. Izostane ob slabem vremenu, v jasnih nočeh pa je močan in nastopa kmalu po mraku. V šibkejši obliki se javlja tudi ob oblačnem vremenu. V Tržiču je brez vetra le malo dni; menim, da je temu vzrok tesna prepišna dolina na prehodu alpskega sveta v kotlino, skozi katero se gnetejo vetrovi, nastali ob splošnih in mikrobaričnih razmerah.

Megla je v Tržiču redka. Do mesta seže včasih proti večeru kotlinska zimska anticiklonalna megla, a jo nočnik kmalu potisne nazaj. Včasih se pojavi tudi zjutraj; le v izrednih primerih se drži v mestu cel dan. — Iz teh podatkov o megli smemo sklepati, govore pa za to tudi terenska opazovanja, da hribovske kmetije v Tržiških Alpah ne poznajo anticiklonalne megle. Megla, ki jih zajame, je frontalnega značaja, torej višinska megla — oblaki; Tržič je v takih razmerah brez megle, a tudi brez sonca. Anticiklonalna megla, po poizvedovanjih na terenu, tudi podgorskih hribovskih kmetij skoraj nikoli ne doseže, zajame pa sem in tja prehodne kmetije, a to navadno ob zaključku anticiklona, ko se začenja megla iz kotlin dvigati.

Sv. Ana ima veliko več snežnih dni kot Tržič (Tržič 22,7 dni, sv. Ana 52). Toče in Sodre je v Tržiču povprečno 2,3 dni na leto, pri sv. Ani pa le 1,7. Povprečno je v Tržiču prvi dan s sneženjem 18. XI., pri sv. Ani pa 12. X., zadnji pa v Tržiču 4. IV. in pri sv. Ani 6. V.

Po skici v razpravi Kossinne (1939), na katero se je oprla Rakovčeva, so v Tržiču pokrita tla s snežno odejo »nekako 80 dni« (Tržič je na priloženi Kossinovi karti v pasu 75—100 dni). Približno toliko dni s snežno odejo, kot jih ima Tržič, smemo računati tudi za hribovska naselja v podgorju med Storžičem in Dobrčo, za naselja v Tržiških Alpah pa je teh nedvomno več, domnevno med 80 in 100 dnevi. Novejša proučevanja višine snežne odeje za potrebe turizma kažejo (Jeršič, 1966), da pride proučevano področje, upoštevajoč 15 cm in več debelo snežno odejo, v IV. in V. področje. V četrtem, kamor so všteta področja nad 1100 m v prisojnih in nad 700 m v osojnih legah, traja za smuko ugodna snežna odeja povprečno 70—100 dni, v petem področju (»osojnejši predeli alpskih dolin med 550 in 700 m in prisojnejši nad 800 m«) pa le 40—70 dni. Podobno sliko kaže tudi karta srednjega letnega števila dni s snežno odejo višine 10 cm in več za obdobje 1948/1949—1967/1968 (Vodnogospodarske osnove Slovenije, 1978), kjer je obravnavana

pokrajina uvrščena v kategorije 100—150, 75—100 in 50—75 srednjega letnega števila dni s snežno odejo.

Brez snežnih padavin je po podatkih R a k o v č e v e v Trziču le pet mesecev. V opazovanem obdobju je padel v Trziču prvi sneg najbolj zgodaj 6. oktobra (pri sv. Ani 26. avgusta leta 1927), zadnji pa 23. aprila (pri sv. Ani 19. maja).

Mokra doba (sklenjene padavine 10 dni in več) je v Trziču le enkrat letno (navadno aprila ali novembra). Pogostejše so sušne dobe (10 in več dni brez padavin). Najbolj pogoste in dolgotrajne so pozimi; navadno začno januarja in se vlečejo še v februar (najdaljša je bila 34 dni, od 23. 1. do 25. 2. 1934). Sušne dobe so večkrat v letu (najmanj dvakrat in največ sedemkrat), povprečno petkrat. Najredkejše so aprila in septembra.

Po ugotovitvah R a k o v č e v e se v Trziču prepletata severno-sredozemski tip razporeditve padavin (najbolj deževen letni čas je jesen z viškom v oktobru) in srednjeevropski (zimski minimum). To velja po obstoječih podatkih (glej tabelo 2 a) tudi za področja izven Trziča, le da je na Golniku jesenski maksimum že septembra, zimski minimum pa v Podljubelju januarja in ne februarja, kot v Trziču (razlika pa je malenkostna, le 2 mm), na Golniku pa v obdobju 1931—1960 celo marca.

2.6. Prst

Prsti v obravnavani pokrajini niso obdelane, vsaj ne v dostopni literaturi. O njih bomo zato podali le najbolj osnovne karakteristike, naslanjajoč se predvsem na geološko-petrografske karte in terenske zapiske.

Na obrobju Ljubljanske kotline, v podgorju med Storžičem in Dobrčo, so hribovske kmetije s pripadajočim zemljiščem skoraj v celoti na pobočnih karbonatnih gruščih, ponekod tudi brečah, na jugu Gozda in v delu Podgore tudi na morenah, v posameznih krpah pa je razkrita tudi sivica. Na pobočnih sedimentih je prst tanjša, prhka, deloma peščena in relativno dobro rodovitna (domnevno, po klasifikaciji B. V o v k a na pedološki karti SR Slovenije, rendzina, pokarbonatno sprana tla). Na morenah je prst v splošnem debelejša in tudi dobro rodovitna, medtem ko je je na sivici veliko, je pa težka in dobra predvsem za žitarice (kisla rjava tla). Na višje ležečih morenah v dolini Lomščice (v Lomu in na Grahovšah) in Gebnovega potoka Podkošuto je prst različno debela in že deloma podzolirana, zato za poljedelstvo ni najprimernejša. Na neprepustnih werfenskih plasteh so večidel kisla rjava tla, podobno tudi na permsko-karbonskih tleh. Debelina teh prsti je različna: v pobočjih je je zaradi obilnih padavin in spiranja malo, na nivojih in manjših pregibih v pobočju, ki so se jih poslužile hribovske kmetije, pa je je marsikje veliko; na takih krajih je ponekod prst tudi že deloma oglejena. Prst na vršajih v dolini Bistrice in Mošenika je v večini rjava, relativno debela in rodovitna, zato so vršaji še danes dobro obdelani. — Na visoki staropleistocenski terasi je prsti veliko, je težka, zato potrebna močnega gnojenja in je zlasti ugodna za žitarice in koruzo.

3. SESTAVA ZEMLJIŠČA IN POSESTI

Velikost posesti obravnavanih kmetij je v povprečju majhna, 28 ha (tabela 2), nekaj manjša od sosednje pokrajine na vzhodu (M e z e, 1981, 87 sl.), a za okroglo 11 ha manjša od hribovskih kmetij v Gornji Savinjski dolini (v nadaljnem

Tabela 2

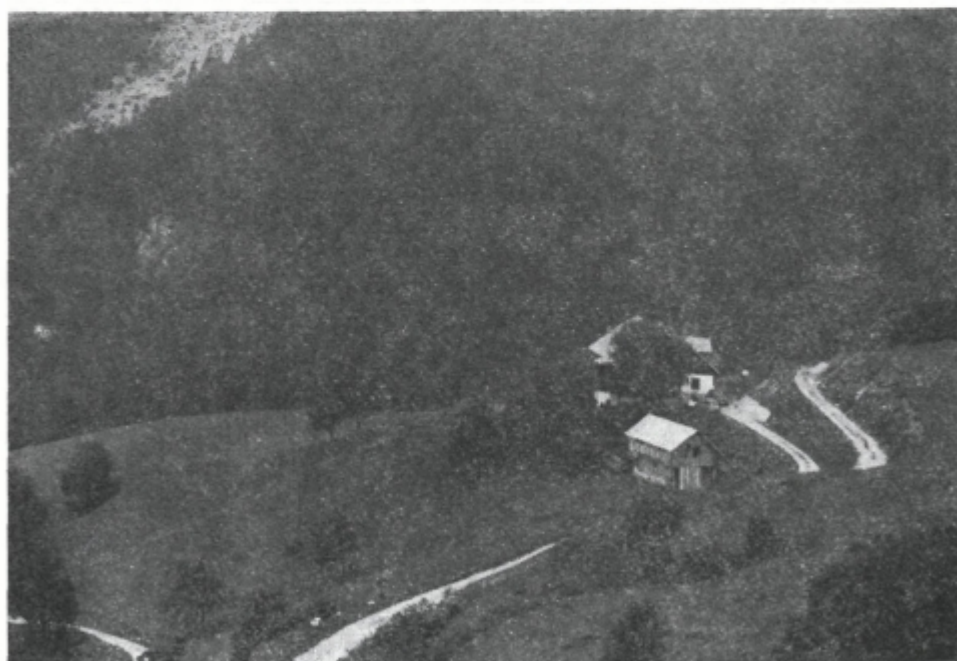
Sestava in obseg zemljišča na kmetijo (po katastru) v ha in % ter lesni etat

Leto 1980 Naselja Regije	Število kmetij	Skupna površina	Njive	Travniki in sadovnjaki	Pašniki in senožeti	Gozdovi	Neplodno	Letni etat/m ³		
								iglavci	listavci	skupaj
HRIBOVSKKE KMETIJE										
Tržiška pokrajina										
Lom	15	37,12	0,63	5,15	1,21	28,41	1,71	100,5	13,1	113,6
Grahovše	19	42,86	0,87	7,97	0,48	33,28	0,26	99,0	17,7	116,7
Potarje	6	43,84	0,80	5,34	1,87	35,49	0,34	125,3	6,7	132,0
Cadovlje	6	45,51	1,24	9,51	1,09	32,28	1,39	108,7	20,0	128,7
Dolina	7	42,36	0,89	9,84	0,30	31,09	0,24	132,9	18,9	151,8
Podljubelj	27	36,97	0,51	6,71	0,85	26,47	2,43	75,5	19,4	94,9
Brezje	14	14,90	1,40	2,44	0,23	10,77	0,06	20,9	19,8	40,7
Visoče	3	11,61	1,38	3,01	0,43	6,73	0,05	16,7	15,7	32,4
Hudi Graben	2	10,73	0,49	3,47	0,06	6,69	0,02	15,0	11,0	26,0
Spodnje Vetrno	3	11,54	1,40	3,75	0,05	6,29	0,04	11,0	2,0	13,0
Zgornje Vetrno	5	20,29	1,27	8,85	0,27	9,80	0,09	15,0	1,8	16,8
Gozd	8	21,03	1,55	7,94	0,77	10,70	0,07	8,9	10,1	19,0
Skupaj	115	32,79	0,92	6,41	0,72	23,78	0,96	72,3	15,6	87,9
%			2,81	19,55	2,19	72,52	2,93	82,3		
Podgora										
Slatna	6	15,02	1,02	3,52	2,22	7,94	0,32	25,8	5,0	30,8
Zadnja vas	5	10,52	0,50	2,22	1,83	5,92	0,05	32,4	9,8	42,2
Srednja vas	4	19,12	0,85	4,69	3,80	9,74	0,04	31,5	12,3	43,8
Skupaj	15	14,61	0,80	3,40	2,51	7,75	0,15	29,5	8,5	38,0
%			5,47	23,27	17,18	53,05	1,03	77,6		
Povlje + Krničar										
Svarje	7	25,50	1,41	6,48	0,64	16,97	—	38,5	17,5	56,0
Golnik	1	30,36	0,50	8,06	—	21,80	—	35,0	35,0	70,0
Golnik	2	20,64	1,24	7,04	—	12,36	—	29,0	14,5	43,5
Skupaj	10	25,01	1,28	6,75	0,45	16,53	—	36,3	18,7	55,0
%			5,12	26,99	1,80	66,09	—	66,0		
HRIBOVSKKE KMETIJE										
Skupaj	140	30,29	0,93	6,11	0,89	21,55	0,81	65,1	15,0	80,1
%			3,07	20,17	2,94	71,15	2,67	81,3		
PREHODNE KMETIJE										
Mlaka	5	10,87	0,93	4,30	1,83	3,56	0,25	22,6	9,6	32,2
Hušica	2	6,36	1,15	1,67	—	3,51	0,02	7,5	2,0	9,5
Hudo	8	13,37	1,56	4,17	0,71	6,84	0,08	27,9	9,3	37,2
Popovo	3	14,17	1,67	4,82	0,27	7,33	0,08	12,0	6,3	18,3
Skupaj	18	12,03	1,36	4,04	0,87	5,64	0,12	21,5	8,1	29,6
%			11,31	33,58	7,23	46,88	1,00	72,6		
OBRAVNAVANE KMETIJE										
Skupaj	158	28,20	0,98	5,87	0,88	19,74	0,73	60,2	14,2	74,4
%			3,49	20,82	3,15	69,96	2,58	80,9	19,1	

prirastek 3,8 m³/ha

besedilu GSD). Tak je povpreček vseh 158 obravnavanih kmetij. Le nekaj na boljšem so hribovske kmetije, ki imajo za 7,4 % večjo skupno posest, med posameznimi regijami v okviru hribovskih kmetij pa one v Tržiški pokrajini, kjer so od povprečka večje za 16,3 %, kar je pa še vedno 17,4 % manj kot v GSD. Največjo povprečno posest imajo hribovske kmetije v Čadovljah, na Potarjih, Grahovšah in v Dolini (nekaj nad 40 ha), sledita jim Lom in Podljubelj, vse ostale hribovske kmetije v Tržiški pokrajini pa so v splošnem manjše od tamkajšnjega povprečka; najmanjše, med 10 in 15 ha so kmetije v Hudem Grabnu, na Spodnjem Vetrnem, na Visočah in na Brezjah. V vzhodnem delu pokrajine, med Poveljami in Golnikom, so hribovske kmetije za 11,3 % manjše od povprečka, v zahodnem, v Podgori, pa celo za 48,2 %. V Podgori je med tremi hribovskimi vasi na najslabšem Zadnja vas s povprečno velikostjo kmetije 10,5 ha; eden glavnih vzrokov močnega nazadovanja kmetij v Podgori v novejšem času (času tržnega gospodarstva) je prav majhna kmečka posest z malo gozda (povprečno le 7,8 ha na kmetijo), ki ne more uspešno kljubovati potrebam sodobnega kmetijskega gospodarjenja.

Največjo posest v obravnavani pokrajini imata Pavšel in Gaberc z Grahovš (85 oziroma 83 ha), njima sledita Žirovc v Lomu in Čizovnik v Podljubelju s po 72 ha, nato pa: Zabrnek v Lomu, 70 ha, Hlačman na Grahovšah, 68 ha, Jamešnik v Čadovljah in Cvirn v Podljubelju po 67 ha, Klemenšek na Grahovšah, 63 ha, Počivalnik

Sl. 4. V strmem razčlenjenem soliflukcijskem pobočju je najvišja kmetija pod Košuto, Matizovc (1075 m). Do nje pelje iz doline pred nedavnim zgrajena gozdno-kmečka cesta. Ker gre mimo kmetije ena od najbolj uporabljenih planinskih poti na Košuto, se jo motorizirani turisti in planinci poslužujejo le od Matizovca naprej

v Čadovljah, 60 ha itd., vsi torej v območju hribovskih kmetij v Tržiških Alpah. Tu jih je še veliko s posestjo med 40 in 60 ha, medtem ko izven Tržiških Alp preseže 40 ha le Krničar na Babnem Vrtu (42 ha), blizu 40 ha ima še Karun v Povljah (38 ha) in Urač v Gozdu (35 ha), vsi ostali pa imajo posest manjšo od 30 ha.

Tabela 3

Sestava posesti — v %

Leto 1980 Naselja Regije	Število kmetij	Nad 75 ha		51—75 ha		26—50 ha		Pod 25 ha	
		kmetij	posest	kmetij	posest	kmetij	posest	kmetij	posest
HRIBOVSKKE KMETIJE									
Tržiška pokrajina									
Lom	15	—	—	26,7	45,0	46,6	42,3	26,7	12,7
Grahovše	19	10,5	20,6	31,6	43,1	31,6	28,7	26,3	7,6
Potarje	6	—	—	16,7	21,3	83,3	78,7	—	—
Čadovlje	6	—	—	33,3	46,5	66,7	23,5	—	—
Dolina	7	—	—	42,9	56,0	42,9	39,2	14,2	4,8
Podljubelj	27	—	—	29,7	45,9	37,0	39,0	33,3	15,1
Brezje	14	—	—	—	—	14,3	27,5	85,7	72,5
Visoče	3	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Hudi Graben	2	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Spodnje Vetrno	3	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Zgornje Vetrno	5	—	—	—	—	40,0	55,3	60,0	44,7
Gozd	8	—	—	—	—	25,0	38,0	75,0	62,0
Skupaj	115	1,7	4,5	20,9	37,3	35,7	39,9	41,7	18,3
Podgora									
Slatna	6	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Zadnja vas	5	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Srednja vas	4	—	—	—	—	25,0	35,2	75,0	64,8
Skupaj	15	—	—	—	—	6,7	12,3	93,3	87,7
Povlje + Krničar									
Povlje + Krničar	7	—	—	—	—	42,9	62,0	57,1	38,0
Svarje	1	—	—	—	—	100,0	100,0	—	—
Golnik	2	—	—	—	—	50,0	69,0	50,0	31,0
Skupaj	10	—	—	—	—	50,0	67,8	50,0	32,2
HRIBOVSKKE KMETIJE									
Skupaj	140	1,4	4,0	17,1	33,2	33,6	40,1	47,9	22,7
PREHODNE KMETIJE									
Mlaka	5	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Hušica	2	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Hudo	8	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Popovo	3	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
Skupaj	18	—	—	—	—	—	—	100,0	100,0
OBRAVNAVANE KMETIJE									
Skupaj	158	1,3	3,8	15,2	31,6	29,7	38,2	53,8	26,4

Tudi prehodne kmetije so majhne, 57,3 % manjše od povprečka vseh obravnavanih kmetij. Kot hribovske kmetije v Podgori pa imajo tudi te malo gozda, komaj 5,6 ha povprečno na kmetijo, povprečnega lesnega etata pa imajo še manj kot hribovske kmetije v Podgori. Prehodne kmetije imajo zaradi ugodnejših tal in klime bolj razvito poljedelstvo, ki pa služi predvsem potrebam živinoreje, zlasti govedoreje, ki je že močno tržno usmerjena.

Glede sestave posesti (tabela 3) so obravnavane kmetije v splošnem veliko na slabšem od kmetij v GSD pa tudi ob Kokri, približno enake pa so večini kmetij na južnem in jugovzhodnem Krvavškem predgorju. Omenili smo že, da imata največjo posest Pavšel in Gaberc; med najvišjimi kmetijami v pokrajini sta edina, katerih posest je večja od 75 ha: v celotni pokrajini je njun delež med kmetijami 1,3 %, imata pa v lasti 3,8 % skupnega zemljišča, medtem ko je njuno razmerje v okviru hribovskih kmetij 1,4 % : 4 %. Ob Kokri je delež tovrstnih kmetij okrog 30 %, zemlje pa posedujejo okrog 40 % vseh tamkajšnjih kmetij. V GSD, predvsem na Solčavskem, kjer obstajajo kmetije, ki imajo tudi še danes nad 100 ha zemljišča, pa je delež kmetij z nad 75 ha posesti še veliko večji (Meze, 1963, 258—261), enako, čeprav v manjši meri, pa tudi v ostalem delu GSD (Meze, 1965, 206—207; 1969, 36). Tudi kmetij s posestjo 51—75 ha je malo. So le med hribovskimi v Tržiški pokrajini, kjer jih je okrog 21 %, posedujejo pa 37,3 % vse tamkajšnje zemlje. Njihov delež je največji v Dolini, pa v Čadovljah in na Grahovšah. Prvi dve posestni kategoriji na ostalih hribovskih kmetijah in na prehodnih kmetijah nista zastopani, razen na hribovskih kmetijah Tržiške pokrajine. Posest je na njih povsod manjša od 50 ha. V naslednji, nižji posestni kategoriji, 26—50 ha, pa je v celotni obravnavani pokrajini skoraj 30 % kmetij, ki imajo v lasti 38,2 % vsega zemljišča. Zastopane so v vseh regijah s hribovskimi kmetijami, ni jih pa na prehodnih kmetijah. Največji delež pade nanje na vzhodu pokrajine, kjer je polovica takih kmetij, imajo pa 67,8 % zemljišča, njim pa slede hribovske kmetije v Tržiški pokrajini z okrog 36 % kmetij, imajo pa 40 % zemljišča; vseh hribovskih kmetij je takih 33,6 % in imajo v lasti 40 % zemljišča. — Najštevilnejša je zadnja, najmanjša posestna kategorija — pod 25 ha (v vsej obravnavani pokrajini je v njej okrog 54 % kmetij, delež zemljišča, ki ga posedujejo, pa je le nekaj večji od četrtiline). Na hribovskih kmetijah je tovrstnih kmetij največ v Podgori z nad 90 % deležem (zemljišča imajo 88 %), s polovičnim deležem v vzhodnem delu pokrajine (zemljišča imajo 32 %), medtem ko jih je v Tržiški pokrajini okrog 42 %, zemljišča pa imajo le 18,3 %; v Čadovljah in na Potarjih tako majhnih kmetij ni, v naseljih Kriškogorskega in Dobriškega podgorja pa jih je veliko (med 60 % na Zgornjem Vetnem in 100 % na Visočah in v Hudem Grabnu). Veliko jih je tudi na ugodnih tleh visoke pleistocenske terase, na Brezjah (86 %), kjer je v njihovi lasti 73 % vsega tamkajšnjega zemljišča. Med prehodnimi kmetijami pa so vse uvrščene v najnižjo posestno kategorijo.

Največji delež zemljišča obravnavanih kmetij odpade na gozd, 70 %, a različno po regijah in naseljih (tabela 2). Na hribovsko kmetijo ga pride blizu 22 ha ali okrog 70 % od celokupne površine kmetije; nekaj več (2,23 ha ali 1,37 %) ga imajo v povprečku hribovske kmetije v Tržiški pokrajini, v Podgori odpade nanj le 53 % ali 7,75 ha, v vzhodnem delu pokrajine pa 66 % ali 16,53 ha. Med naselji imajo povprečno največ gozda kmetije na Potarjih, 35,49 ha, nad 30 ha pa še na Grahovšah, v Čadovljah in Dolini; sledita Lom z 28,41 ha in Podljubelj s 26,47 ha. Na kmetijah v omenjenih naseljih odpade na gozd med 71 in 78 % skupne površine

zemljišča; vanje se uvrščajo tudi Brezje, le da je v njih povprečna velikost gozda na kmetijo samo 10,8 ha.

V primerjavi s hribovskimi kmetijami ob Kokri in v Krvavškem predgorju imajo hribovske kmetije v obravnavani pokrajini povprečno 3,5 ha več gozda, delež tega v odnosu na ostalo zemljišče pa je za 9 % večji (primerjaj tabelo 2 v: Meze, 1981 s priloženo tabelo 2).

Med kmeti imata največ gozda Pavšel in Gaberc na Grahovšah (po 66 ha), pet jih je, ki ga imajo med 50 in 60 ha (Žirovc in Zabrnek v Lomu, Hlačman in Klemenšek na Grahovšah in Čižovnik Podkošuto v Podljubelju), štirinajst pa je takih, ki ga imajo med 40 in 50 ha (po štirje na Grahovšah in v Podljubelju, po dva v Dolini in Čadovljah ter po eden v Lomu in na Potarjih).

Gozd je pomemben dejavnik pri ugotavljanju moči hribovske kmetije. Vendar sama površina gozda ne pove veliko. Pomembnejša za vrednost gozda je lesna masa v njem, ta pa se kaže v ugotavljanju lesnega etata, to je v letni količini lesa, odmerjenega za posek. Pogosto kmetije z veliko gozda niso tudi med tistimi z velikim etatom. Tudi v naši pokrajini je tako: Pavšel in Gaberc z največjima površinama gozda sta glede etata med srednje močnimi (170 oziroma 126 m³), kmetiji z največjim etatom (306 oziroma 305 m³), Počivalnik in Kušpegar pa imata znatno manj gozda od Pavšla in Gaberca (prvi 32 % manj, drugi pa celo 42 %, etata pa več: 44,4 % več od Gaberca, od Pavšla pa celo 58,8 %).

Povprečen letni etat v obravnavani pokrajini je 74,4 m³, od tega 81 % iglavci in 19 % listavci (tabela 2). Na boljšem so hribovske kmetije, na katere odpade povprečno 7,7 % večji etat, med njimi pa največ na hribovskih kmetijah Tržiške pokrajine z 18,1 % več od povprečka. — Obravnavane hribovske kmetije so glede količine etata na slabšem skoraj za četrtino v primerjavi s hribovskimi kmetijami v GSD, precej na boljšem (za 26 %) pa glede na hribovske kmetije ob Kokri in v Krvavškem predgorju.

Največji etat, nad 100 m³, imajo hribovske kmetije ob Lomščici ter v zgornjem porečju Bistrice, ob Mošeniku — v Podljubelju — pa je etat že nekaj manjši od 100 m³. Najvišji je v Dolini, na Potarjih in v Čadovljah.

Med kmetijami imajo velik etat (večji od 150 m³), razen že imenovanih, še naslednji: Čižovnik 278 m³, Matizovc 248 m³, Pinč 230 m³, Urh 229 m³, Žirovc 222 m³, Ropoš 217 m³ in Klemenšek 210 m³ (to so vsi, ki imajo nad 200 m³ etata), v kategoriji 150—200 m³ pa je 10 kmetij, in sicer: Mažel 198 m³, Zabrnek 191 m³, Tič 176 m³, Gaberc in Cvirn po 170 m³, Lužar 167 m³, Slapar 160 m³, Olikep 156 m³, Kuštar 153 m³ in Špan 151 m³. Kmetij z etatom med 100 in 150 m³ pa je 26, in sicer po sedem v Lomu in Podljubelju, pet na Grahovšah, tri na Potarjih, dve v Čadovljah in po ena v Dolini in na Brezjah. — Etat, večji od 100 m³, ima v obravnavani pokrajini torej le 45 oziroma 28,5 % vseh kmetij.

Njiv je po katastru na hribovskih kmetijah malo (3,07 % ali 93 arov na kmetijo), še manj pa jih je v resnici, saj marsikatere njive, ki jo zaznamuje kataster, že davno ni več. Velik delež zemljišča odpade na njive na prehodnih kmetijah (11,31 % oziroma 1,36 ha), zato se tudi povzpne delež njiv v celotni obravnavani pokrajini na 3,49 % oziroma 98 arov. Med hribovskimi naselji kažejo nekaj več njiv Visoče, Zgornje in Spodnje Vetrno, Gozd in obe kmetiji na Golniku. — Že proučena sosednja pokrajina na vzhodu ima zaznamovanih skoraj še enkrat več njiv, kar pa

gre predvsem na račun položnejšega sveta v znatnem delu Krvavškega predgorja Meze, 1981).

Relativno velik delež (dobra tretjina) odpade na travnike s sadovnjaki; če upoštevamo, da so hribovski kmetje v zadnjem času številne njive prepustili

Sl. 5. Hariš (806 m) na Potarjih ima kljub veliki posesti (47 ha) za prihodnost slabe izgleda, saj sta doma le ostareli gospodar in žena, sin in hčerka pa sta šla od doma. V ozadju Kriška gora (Kokovnica)

travniku, je delež travnikov v resnici še večji. Po obsegu veliko, po deležu glede na celotno površino pa malo, je travnikov v izrazitih hribovskih področjih (izjemno velik delež pripada gozdu), saj je v veliki večini teh naselij delež travnikov podpovprečen, površina travnikov pa znatno nadpovprečna. Velik delež odpade na travnike s sadovnjaki v Zgornjem in Spodnjem Vetrnem ter v Gozdu, dalje v vseh treh hribovskih vaseh Podgore in v vzhodnem delu pokrajine (Povlje, Svarje, Golnik). Razveseljivo pa je, da je veliko zemljišča v travnikih in sadovnjakih tudi v vseh štirih prehodnih naseljih, kjer so zaradi izrazite usmeritve na živinorejo v zadnjem času marsikatero njivo prepustili intenzivni travni kulturi; tudi tu je dejansko še več travnikov, kot jih kaže kataster.

Pašnikov je malo, v povprečku celo manj kot njiv. Daleč največ jih imajo hribovske kmetije v Podgori, zelo malo hribovske kmetije v vzhodnem delu pokrajine, večji delež pa odpade nanje na prehodnih kmetijah, 7,23 %, v absolutnem merilu pa je to le 87 arov povprečno na kmetijo, kar je en ar manj od skupnega povprečka.

Največ pašnikov v obravnavani pokrajini ima Kuštar v Lomu, 10,25 ha ali 19,2 % vse površine, več od 5 ha pa še: Anžič na Grahovšah, Hariš na Potarjih in

Vasovnek v Podljubelju. Da je delež, pripadajoč pašnikom, tako majhen, je glavni vzrok v tem, ker nima danes noben hribovski kmet lastne planine; vsi gonijo živino čez poletje na pašo na zadružne planine, ki so raztresene širom po gorah obravnane pokrajine (največ v območju Tržiških Alp z Javorniškimi vrhom ter Storžiškega pogorja s Tolstim vrhom in Kriško goro). Tudi v preteklosti, pred agrarno reformo, ni bilo drugače, z edino izjemo Urha, ki je imel 19 ha veliko planino, ki mu jo je agrarna reforma odvzela; vsem drugim hribovskim kmetom, ki so zapadli pod agrarno reformo, so bili odvzeti le gozdovi.

Tudi največje hribovske kmetije v preteklosti niso predstavljale kdove kakšnega bogastva. To je mogoče sklepati med drugim tudi iz števila agrarni reformi zapadlih kmetij. Po dosegljivih podatkih je kmetij, ki so po letu 1960 dokončno zapadle agrarni reformi, vsega 12 ali po današnjem stanju 8,6 % vseh obravnavanih hribovskih kmetij. Poudariti pa je treba, da so bile tudi kmetije, ki jih je dosegla agrarna reforma, v splošnem majhne, saj je bila njihova povprečna velikost le 90,3 ha; danes merijo povprečno 55,7 ha; pod agrarno reformo je zapadlo okrog 38,4 % zemljišča. Največ kmetov, ki jim je bila z agrarno reformo odvzeta zemlja, je v Podljubelju (pet), štirje so na Grahovšah, dva v Dolini in eden v Čadovljah. Med njimi je imel največji 150 ha zemlje, le malo nad 100 ha sta imela dva, ostalih devet pa je imelo posest, manjšo od 100 ha; najmanjša posest, zapadla agrarni reformi, je merila 63,5 ha. — Velikost posesti, ki je v obravnavani pokrajini zapadla agrarni reformi, se ne da primerjati niti z GSD, zlasti ne s Solčavskim, niti ne s hribovskimi kmetijami ob Kokri, predvsem na Jezerskem. V obeh imenovanih pokrajinah so bile pred izvedeno agrarno reformo kmetije, ki so imele več sto hektarov rodovitne zemlje; mnoge od njih so imele lasten lov in ribolov (Meze, 1963, 258—261; 1981, 21—22).

4. ELEKTRIFIKACIJA IN KOMUNIKACIJE

Vse hribovske kmetije, tudi najvišje in najoddaljenejše, so že dlje časa priključene daljnovodnemu električnemu omrežju. Med njimi zavzemajo posebno mesto naselja ob Lomščici, katerih večji del še danes napaja privatna hidroelektrarna Anžiča z Grahovš, ki pa je od leta 1975 tudi priključena daljnovodnemu omrežju v okviru DES. Anžič je imel na Lomščici, ki ima dovolj vode in močan padec, od leta 1940 turbino za lastne potrebe. Leta 1947 je po daljšem dogovarjanju dobil od bivše občine Lom dovoljenje za namestitve močnejše turbine, s katero je proizvajal električni tok Grahovšam in okolici, leta 1962 pa so mu dovolili razširitev elektrarne z dodatno turbino; z obema turbinama je proizvedel dovolj elektrike za okrog 100 hiš. Leta 1975 je sklenil z DES dogovor, po katerem dobavljajo oni elektriko spodnjemu delu Loma (do cerkve), ostali Lom, Grahovše, Potarje in Dom pod Storžičem (okrog 60 hiš z omrežjem okrog 10 km) pa še naprej preskrbuje električni tok Anžič, ki je, po njegovi izjavi, za okrog 60 % cenejši od državnega (odpade plačilo prispevka), močan pa je dovolj za pogon vseh vrst električnih strojev. Že leta 1924 pa je postavil na Bistrici manjšo elektrarno Kušpegar, ki je proizvajala tok zanj in za ostale hiše v Dolini; delala je do leta 1967, ko je dobila Dolina državno elektriko.

Razen dveh kmetij, Rekarja na Grahovšah in Šiške na Rebri v Podljubelju, so vse druge povezane s cestami, ki pa so različne vrednosti. Danes so na najboljšem

hribovski kmetje v Podgori in na Brezjah. Povezani so s cesto Bistrica—Begunje, ki je bila pred nedavnim modernizirana; na dobrem so tudi kmetije ob novi in stari ljubeljski cesti, razen teh pa še zlahka dostopne prehodne kmetije na ravnih tleh visoke pleistocenske terase (na Hudo pelje asfaltirana cesta iz Kovorja). Malo boljša občinska makadamska cesta povezuje z dolino Lom in Grahovše (v delu je modernizacija ceste, ki pa počasi napreduje); do Loma, kamor vozi tudi avtobus, je cesta zadovoljiva, naprej na Grahovše pa je ožja in v premagovanju visokega morenskega nasipa med Lomom in Grahovšami tudi zelo strma. S ceste ob Lomščici se v Lomu odcepi gozdna cesta na Potarje in naprej v dolino Bistrice v Medvodah; z nje sta krajša odcepa k Tiču in Strmčanu ter do Pinča in Urha. Čeprav je cesta strma, v izvenzimskem času osebnemu prometu ne dela ovir. Drug odcep z oblomščične ceste je privatna cesta h Gabercu in Pavšlu in še malo naprej proti Javorniškem sedlu; je ozka in predvsem zelo strma in zato resna ovira avtomobilskemu prometu. Po dolini Lomščice pelje cesta še naprej do Doma pod Storžičem v višini 1123 m, ki pa je ozka in na nekaj odsekih tudi zelo strma.

V Čadovlje in k spodnjim kmetijam v Dolini pelje makadamska cesta po dnu globoke in tesne doline Bistrice (med Čadovljami in Dolino skozi tesén Dolžanove soteske). Je ozka, nad Dolžanovo sotesko tudi strma. Ker vozijo po nji številni tovarnjaki les, je tudi nevarna. V Dolini se od nje odcepita dve privatni cesti h Kušpegarju, obe ozki in strmi. Ob Bistrici pelje cesta naprej skozi Jelendol v povirje reke, kjer povezuje bogate gozdne predele, ki so bili do nedavna skoraj nedostopni; z nje se v Jelendolu in v Medvodah odcepijo gozdne ceste tudi na nekatere planine na Košuti (Šija, Pungart, Dolžanka), v najnovejšem času pa je na jug povezana tudi z veliko in lepo urejeno planino Javornik.

K hribovskim zaselkom in samotnim kmetijam nad dolino Mošenika se odcepi dve gozdni cesti, obe s Plaza, to je osrednjega dela doline v Podljubelju. Južnejša cesta povezuje samotne hribovske kmetije na Rebri do razvodnega pobočnega slemena med Mošenikom in Bistrico, pelje pa še čezenj, do Počivalnika. Cesta je dobra, lepo speljana in ne prestrma, zlasti do prvih dveh kmetij, Vrbanka in Mažla. Druga cesta, malo severneje od »reberske«, pelje po dolini Gebnovega hudourniškega potoka, in povezuje samotne hribovske kmetije v Podkošuti vse do Matizovca, najvišje tamkajšnje kmetije. V spodnjem delu Podkošute, pri Blejcu, kmetiji, ki je danes razbita na tri samostojne dele, se od nje po položnejšem levem pobočju potoka odcepi cesta proti Čižovniku in Vasovneku. Cesta v Podkošuti v smeri Matizovca je ozka in na nekaj mestih zelo strma, kar bi bilo eventualnemu kmečkemu turizmu, ki ima v naravi izvrstne osnove, gotovo v oviro. Mnogo boljši je odcep ceste od Blejca do Vasovneka; ob njej, med Čižovnikom in Vasovnekom, že stoji moderna nova hiša Jenka, namenjena tudi za gostišče, lepo vidna iz Podljubelja.

S cestami so se tudi hribovske kmetije približale gospodarskemu, upravnemu in političnemu središču pokrajine, Trziču. V njem so našli zaposlitev tudi mnogi hribovski kmetje, tako tudi iz nekaterih najbolj oddaljenih kmetij. Po cestah spravljajo tudi kmetijske proizvode do zadruga v Križah ali k neagrarnemu prebivalstvu v Trziču ali bližnjih dolinah, predvsem pa les k tržiškemu GG. Ceste omogočajo hribovskemu prebivalstvu tudi ugodnejši dostop do sedežev krajevnih skupnosti v Podljubelju, Lomu, Jelendolu, Lešah, Križah in na Brezju, ter do najbližjih trgovin in drugih uslužnostnih delavnic v Podljubelju, Križah, Seničnem, Golniku, Trsteniku, Lešah, Begunjah in na Brezjah. Tudi osnovnošolskim otrokom s hribovskih kmetij

so ceste olajšale obiskovanje šole v Trziču, Bistrici, Podljubelju, Lomu, Begunjah in Križah. V Lom, kjer je podružnična štirirazredna šola, hodijo peš z oddaljenih Grahovš in Potarij, dvorazrednica v Podljubelju sprejema učence z večjega dela Mošeniške doline z obrobjem, iz ostalih hribovskih krajev v Tržiških Alpah pa jih vozijo šolski avtobusi v Trzič in Bistrico, s Podgore pa v Begunje, kjer je le štirirazrednica; pobirajo jih ob glavnih cestah ob Mošeniku in Bistrici, ob cesti Bistrica—Begunje ter Golnik—Križe—Trzič. Osemletke so samo v Trziču, Bistrici in Radovljici, kamor vozijo učence šolski in redni avtobusi. Najbližja gimnazija je za osrednji in vzhodni del pokrajine v Kranju, za Podgoro pa na Jesenicah. Kljub gozdnim cestam imajo otroci nekaterih hribovskih področij še vedno dolgo peš hojo do šole ali postajališča avtobusa (Gozd, Podkošuta, zgornji del Potarij, Slaparska vas, zgornji del Rebri in vrhnje kmetije v Dolini).

5. GOSPODARSTVO

Kmečko gospodarstvo sloni na živinoreji (za prodajo skoraj izključno na govedoreji) in gozdarstvu, medtem ko je poljedelstvo na hribovskih kmetijah skoraj zamrlo. Govedoreja in gozdarstvo imata dobre naravne osnove, ni pa tako s poljedelstvom, zato to danes, v drugačnih družbenih pogojih, močno zgublja na pomenu.

5.1. Poljedelstvo

V času avtarkije, ki je bila tudi na obravnavanih hribovskih kmetijah prevladujoča gospodarska usmeritev, je imelo poljedelstvo pomembnejšo vlogo. Razvoj poljedelstva, predvsem gojenje žit, zavira danes divjad, še pomembnejše pa je splošno gospodarsko in prebivalstveno stanje, ki zaradi izrazitega pomanjkanja kmečke delovne sile onemogoča pomembnejšo poljedelsko dejavnost. Redke njive na hribovskih kmetijah služijo predvsem za sajenje krompirja in nekaterih krmnih rastlin (pesa, korenje), kolikor tudi teh ne uničuje srnjad, ponekod tudi jelenjad in divji prašiči. Slabi naravni pogoji za njive so na morenah na Grahovšah, v Lomu in delu Podljubelja (valovit, grbinast svet), medtem ko so na ostalem hribovskem svetu ugodnejši in so jih v preteklosti, v obdobju samooskrbnega gospodarstva, dodobra izkoriščali.

Najboljše osnove ima poljedelstvo v hribovskih področjih na visoki staropleistocenski terasi (Brezje) in na obsežnem vršaju v povirju potoka Milje, kjer stojе Povlje. Dobre osnove za poljedelstvo pa so tudi na vseh prehodnih kmetijah, tako na nižjem delu staropleistocenske terase (Hudo, Hušica, Popovo) in v spodnjem delu Podgore na položnejših tleh lapornato-sljudnate sivice (Mlaka). Toda tudi na omenjenih področjih je danes njiv veliko manj kot v preteklosti, saj vse služijo predvsem živinoreji (krmne rastline, vključujoč nekaj malega ječmena in ovsna in predvsem krompir), medtem ko sta pšenica in ajda prava redkost; koruza, kolikor jo gojijo, je predvsem za silažo, nekaj za zrnje so jo imeli le v Povljah. V hribih sejejo še največ ovsna in ječmena v Gozdu, ječmena tudi v Povljah.

5.2. Govedoreja

Tudi v obravnavani hribovski pokrajini je glavna gospodarska panoga na kmetijah živinoreja, predvsem govedoreja; izvzeto je gozdarstvo, ki je veliki večini hri-

bovskih kmetij še vedno najpomembnejši vir dohodkov. Govedoreja je dvosmerna, mlečna in mesna, medtem ko načrtne vzreje plemenskih telic v povezavi zadruga-kmet skorajda ni.

Govedoreja je v splošnem skromna. Izjema so nekatera hribovska naselja (Povlje, Brezje) in posamezni hribovski kmetje (Vrbanek, Žirovc, Anžič, Lenče, Bohinc, Urač, Vaznikar, Matiček), medtem ko je na večjem delu prehodnih kmetij živinoreja zelo dobro razvita; to velja še prav posebej za naselji Hudo in Popovo, kjer pride povprečno na kmetijo okrog 13 oziroma 11 goved, posamezniki pa jih imajo tudi okrog 20. Med hribovci ima v vsej obravnavani pokrajini daleč največ goved Vrbanek, 32, med vmesnimi pa Bank, 23; pri Banku imajo tudi zelo veliko prašičev, katerim osnova je kar sedem plemenskih svinj.

Anketiranje v jeseni 1980 je pokazalo, da odpade na hribovsko kmetijo povprečno 6,2 goved, na vse obravnavane kmetije pa 6,5. Povprečno največ jih je med hribovci na poveljski kmetiji, 16,5, sledi Golnik s 14, nato Dolina s 7,1, Gozd in Čadovlje s po 6,8, Brezje 6,6 itd. Med prehodnimi kmetijami pa sta, kot že omenjeno, na najboljšem Hudo in Popovo. Med najslabše stoječimi hribovskimi naselji, onimi, ki imajo povprečno le do 5 goved na kmetijo, so vse podgorske vasi, v Tržiški pokrajini pa Huđi Graben, Zgornje Vetrno, Lom, Visočje in Potarje. Vsa ostala naselja se vključujejo v kategorijo 5,3—7,1 goved na kmetijo.

Modernizacija govedoreje je v splošnem na nizki stopnji; izvzete so med naselji Povlje, Hudo, Popovo in deloma Brezje, izven teh pa le redki posamezniki. Modernizirane hleve (na splakovanje ali na pehala — strojno spravilo gnoja s hleva »na trak«) imajo le kmetje na Hudem in v Povljah, izven teh pa Vrbanek, Ždoven, Renko, Čenča, Zajmen, Kuštar in Markovc. Nekaj več je silosov. Razen ene kmetije jih imajo vse ostale v Povljah (nekateri tudi po dva), štiri na Hudem, pet na Brezjah, ena na Popovem, Toporiš v Svarjah, Vazenikar na Golniku, Vrbanek na Rebri ter Zabrnek in Žirovc v Lomu. Precej je nakladalk: izven Hudega, Povelj in Brezij 11; na Hudem jo nimata le dve kmetiji, v Povljah jo imajo vse, na Brezjah pa osem. Nakladalka marsikje v strmem svetu nadomeščajo traktorske vile, ki jih je v obravnavani pokrajini veliko. Redkejša so sušila (dosuševalci sena); potrebe po njih so manjše, ker je v pokrajini veliko kozolcev, v katerih v zadnjem času, ko so žita skoraj izginila, sušijo tudi seno. Je pa na vsaki kmetiji kosilnica in pihalnik, veliko pa je tudi obračalnikov in zgrabljalnikov. Skoraj vsaka kmetija ima tudi že traktor, ki pa služi bolj gozdnim kot kmetijskim delom, predvsem pa opravlja prevozno funkcijo (prikolica), pri spravilu sena pa nakladalno in prevozno (nakladalka). — Huški kmetje imajo dobro organizirano strojno skupnost, ki je najracionalnejša izraba kmetijskih strojev.

Intenzivni govedorejci (Povlje, Hudo, Brezje, Vrbanek) dajejo živini tudi veliko močnih krmil, sejejo pa tudi nekaj ovsu in ječmena ter zlasti silažno koruzo.

Čez poletje da večina kmetov v obravnavani pokrajini jalovke na planino. Aktivnih planin je v Tržiških Alpah, Storžiškem pogorju in na območju Dobrče še presenetljivo veliko. Največ jih je na Košuti: Tegošče, Pungart, Šija, Kofce in Dolga njiva. Na Tegošče gonijo z Zgornjega in Spodnjega Vetrna, Gozda, dela Doline in dela Hudega. Na Pungartu pasejo Potarji in del Dolincev, na Šiji Urh, Pinč in Kušpegar iz Doline, na Kofcah del Podgore in Počivalnik, na Dolgi njivi pa Bank in še nekateri s Hudega. Velika in dobro urejena planina Javornik v povirju levega povirnega kraka Bistrice prepase jalovke z Grahovš, s Potarj in iz Loma, na Korošici,

vzhodno od Ljubelja, ima številno govejo čredo Vrbank in še nekateri drugi kmetje iz Podljubelja, na Prevalu med Dobrčo in Begunjsčico pase večidel Podgorcev, na Breški planini na Dobrči imajo živino Brezjani, na Poljani v Storžiškem pogorju pa pasejo kmetje iz Povelj in Svarij. — V zadnjem času so mnoge planine povezali z gozdnimi cestami, s čimer so veliko pridobile na vrednosti (Javornik, Kofce, Šija, Pungart in Tegoška planina).

Pašno-kosnega sistema, kot najracionalnejše izrabe travnih površin, ni na nobeni proučevani kmetiji, čeprav so marsikje v naravi zanj ugodni pogoji (samotne hribovske kmetije z zemljiščem v celku, če kmetijska zemlja ni prestrma). Otežkočen ali celo onemogočen je pašno-kosni sistem v sklenjenih naseljih z razdrobljeno posestjo kmetijske zemlje, komasacija te pa je težavna in problematična. Na Hudem, kjer je po pašno-kosnem sistemu velika želja, do sedaj še nobenemu kmetu ni uspel. Podobne ovire bi bile najbrž tudi v Povljah in na Brezjah, kjer pa kmetje za sedaj o njem ne razmišljajo.

V sklenjenih in razloženih naseljih je živina tudi poleti v hlevih (razen tiste, ki je na planini), na večini samotnih hribovskih kmetij pa se pase na slabših travnikih in pašnikih ob kmetijah. Ograjujejo jih električni pastirji. V jeseni spustijo nekaj živine na »njive« tudi kmetje v sklenjenih in razloženih naseljih.

Mleko oddajajo zadrugi le kmetje iz bližnjih in nižjih vasi in zaselkov (Povlje, Svarje, Golnik, Hudo, Brezje, Popovo, Visoče, Hudi Graben in podgorske vasi), izven teh pa le še Vrbank. Ostali kmetje porabijo mleko doma ali ga prodajajo nekmečkemu prebivalstvu.

Večina kmetov proda na leto povprečno enega do dva junca, nekaj mesa, predvsem od večine zaklanih telet, pa spravijo v zamrzovalno skrinjo. Izjema so pomembnejši živinorejci, ki gojijo junce in plemenske telice, in oddajo veliko več mesa, a ti so v obravnavani pokrajini redki; večina pomembnejših živinorejcev se ukvarja predvsem z rejo krav in oddajo mleka.

Preusmeritev govedoreje na tržno proizvodnjo je torej skromna. Izjema so, kot že večkrat poudarjeno, Povlje, Hudo, Brezje, Popovo in med posameznimi živinorejci Vrbank in deloma tudi Žerovec.

Kako je z **gozdarstvom**, smo govorili že spredaj pri opisu sestave zemljišča. Tu naj opozorim le na dejstvo, da od skupnega letnega etata 74 m³ odpade v vsej obravnavani pokrajini 19 % na listavce (na hribovskih kmetijah Tržiških Alp 15,6 m³ ali 17,7 % celotnega etata), v večini bukev, ki z energetske krizo dobivajo čedalje večjo vrednost (leta 1980 se je gibala cena metrskih bukovih drv v obravnavani pokrajini med 1000 in 1300 din). Najvišji povprečni etat listavcev so imele kmetije v Storžiškem podgorju (tabela 2), med posameznimi naselji pa v Čadovljah, na Brezju, v Podljubelju, v Dolini in na Grahovšah. Kaže, da bo prodaja bukovih drv postala pomembna postavka v dohodu tudi hribovskega kmeta; lažja dostopnost do gozdov po gozdnih cestah in možnost odvoza drv do potrošnika še povečuje vrednost bukovega lesa.

5.3. Kmečki turizem

Kmečkega turizma praktično ni. Zakaj je tako, bi bilo treba še raziskati, saj naravne razmere zanj nedvomno obstajajo. Res pa je na hribovskih kmetijah malo ljudi za delo, verjetno pa ni na kmetijah za vodenje turizma in delo z gosti ustrezne delovne moči. Pri večini kmetij tudi nimajo primernih tujskih sob s potrebno ure-

ditvijo (kurjava, topla in mrzla voda in primerne sanitarije). Mnoge hribovske kmetije imajo slabe dovozne poti v obliki ozkih in strmih makadamskih gozdnih cest. S turizmom je poskusil Tič v Potarjih, ki ima zanj v naravi idealne osnove, preuredil pa je tudi že hišo, a ga je opustil, ker mu občina ni priznala statusa kmečkega

Sl. 6. Tič (desno) in Strmččan, najvišji kmetiji (okoli 1040 m) na Potarjih na enotni krčevini, med seboj ločeni z lesom, kar je, žal, redkokoli ostanek nekdanje splošne pojave na hribovskih kmetijah; odpravile so jih ceste. Pri Tiču, dobro stoječi, perspektivni kmetiji, so pred leti že začeli s kmečkim turizmom, ki ima zelo dobre osnove, a so ga, zaradi nerazumevanja občinskih mož, opustili

turizma, ampak ga je uvrstila med kmečke gostilne, te pa so visoko obdavčene. Leta 1979 pa je v manjši meri začel s kmečkim turizmom Bank na Hudem, ki pa zaradi prekratkega obratovanja še ne more dokončno oceniti pomena turizma za celotno kmečko gospodarstvo.

6. PREBIVALSTVO

Močno industrializiran Tržič z upravno-političnim občinskim središčem vsrkava najboljšo delovno silo tudi s celotnega področja hribovskih kmetij Tržiške pokrajine. Medtem ko hodijo iz oddaljenejše Podgore razen v Tržič tudi v Begunje in Radovljico, sta vsem Storžiškega podgorja (Povlje, Golnik) tako Tržič kot Kranj razmeroma daleč; ker ni bližje večje možnosti za zaposlitev, so zato Povlje z okolico še najbolj kmečke v obravnavani pokrajini; v samih Povljah, brez Karničnika, je kar 85,2 % kmečkega prebivalstva, 1,8 učinkovite kmečke delovne sile na kmetijo

Tabela 4
Prebivalstvo

Leto 1980 Naselja Regije	Skupaj							Na kmetijo			
	števílo	moški %	%	%	%	moški %	%	Kmečkih prebivalcev %	skupno prebival.	kmečkih prebival.	efektivna kmečka delovna sila
HRIBOVSKÉ KMETIJE											
Tržiška pokrajina											
Lom	67	49,2	14,9	6,0	62,7	47,6	16,4	41,8	4,5	1,9	1,1
Grahovše	104	49,0	7,7	16,3	61,6	54,7	14,4	42,3	5,5	2,3	1,2
Potarje	29	44,8	17,2	10,3	51,7	53,3	20,7	51,7	4,8	2,5	1,0
Čadovlje	33	36,4	6,1	15,1	63,6	33,3	15,2	33,3	5,5	1,8	1,3
Dolina	38	47,4	7,9	34,2	52,6	50,0	5,3	68,4	5,4	3,7	1,8
Podljubelj	116	50,9	12,9	9,5	65,5	46,0	12,1	40,5	4,3	1,8	1,3
Brezje	66	48,5	4,5	22,7	57,6	47,4	15,1	34,8	4,7	1,6	1,2
Visoče	16	50,0	12,5	25,0	50,0	62,5	12,5	18,8	5,3	1,0	0,5
Hudi Graben	8	62,5	12,5	12,5	37,5	66,7	37,5	25,0	4,0	1,0	—
Spodnje Vetrno	12	41,7	—	8,3	75,0	44,4	16,7	33,3	4,0	1,3	1,0
Zgornje Vetrno	15	73,3	—	6,7	73,3	81,8	20,0	33,3	3,0	1,0	0,9
Gozd	25	44,0	8,0	16,0	52,0	53,8	24,0	68,0	3,1	2,1	1,1
Skupaj	529	48,8	9,6	14,9	60,5	50,0	14,9	42,5	4,6	1,9	1,4
Podgora											
Slatna	27	51,8	14,8	11,1	66,7	44,4	7,4	25,9	4,5	1,2	1,4
Zadnja vas	15	40,0	—	20,0	60,0	55,6	20,0	53,3	3,0	1,6	0,9
Srednja vas	19	42,1	21,0	—	73,7	42,9	5,3	31,6	4,8	1,5	1,3
Skupaj	61	45,9	13,1	9,8	67,3	46,3	9,8	34,4	4,1	1,4	1,2
Povlje + Krničar											
Povlje	35	45,7	20,0	8,6	45,7	37,5	25,7	71,4	5,0	3,6	1,8
Svarje	3	66,7	—	—	33,3	100,0	66,6	66,6	3,0	2,0	0,5
Golnik	9	55,5	22,2	—	55,6	40,0	22,2	88,9	4,5	4,0	2,0
Skupaj	47	48,9	19,1	6,4	46,8	40,9	27,7	74,5	4,7	3,5	1,7
HRIBOVSKÉ KMETIJE											
Skupaj	637	48,5	10,7	13,8	60,1	49,1	15,4	44,1	4,6	2,0	1,4
PREHODNE KMETIJE											
Mlaka	23	56,5	13,0	4,3	73,9	52,9	8,7	43,8	4,6	2,0	1,5
Hušica	4	50,0	—	—	50,0	—	50,0	20,0	2,0	0,5	0,5
Hudo	33	51,5	3,0	3,0	72,7	45,8	21,2	39,4	4,1	1,6	1,2
Popovo	19	47,4	10,5	15,8	63,2	50,0	10,5	47,4	6,3	3,0	1,8
Skupaj	79	51,9	7,6	6,3	69,6	47,3	16,5	41,8	4,4	1,8	1,3
OBRAVNAVANE KMETIJE											
Skupaj	716	48,9	10,3	13,0	61,2	48,9	15,5	43,8	4,5	2,0	1,4

in 83,3 % čistih kmetij, kar vse močno presega povprečke celotne obravnavane pokrajine (glej tabelo 4).

Povezava kmetij s cestami in premajhne stanovanjske kapacitete v Tržiču prisilijo kmečkega prebivalca, ki se želi v njem zaposliti, da biva doma na kmetiji in se dnevno vozi na delo v Tržič. Rezultat tega je relativno veliko število prebivalcev na kmetijah (4,5, od tega na hribovskih kmetijah 4,6, med regijami pa najmanj na hribovskih kmetijah v Podgori, 4,1 in na prehodnih kmetijah, 4,4, največ pa na Popovem, 6,3; podrobnosti kaže tabela 4), od tega pa sta povprečno le dva kmečka prebivalca (v Podgori 1,4, v Povljah in okolici pa 3,6), efektivne kmečke delovne sile pa je na hribovskih kmetijah le 1,4 na kmetijo (spet največ v Povljah in okolici, 1,8, na prehodnih kmetijah pa le 1,3). Vseh prebivalcev na hribovskih kmetijah smo našli 637, od tega jih je bilo kmečkega stanu 44,1 % (najmanj v Podgori,

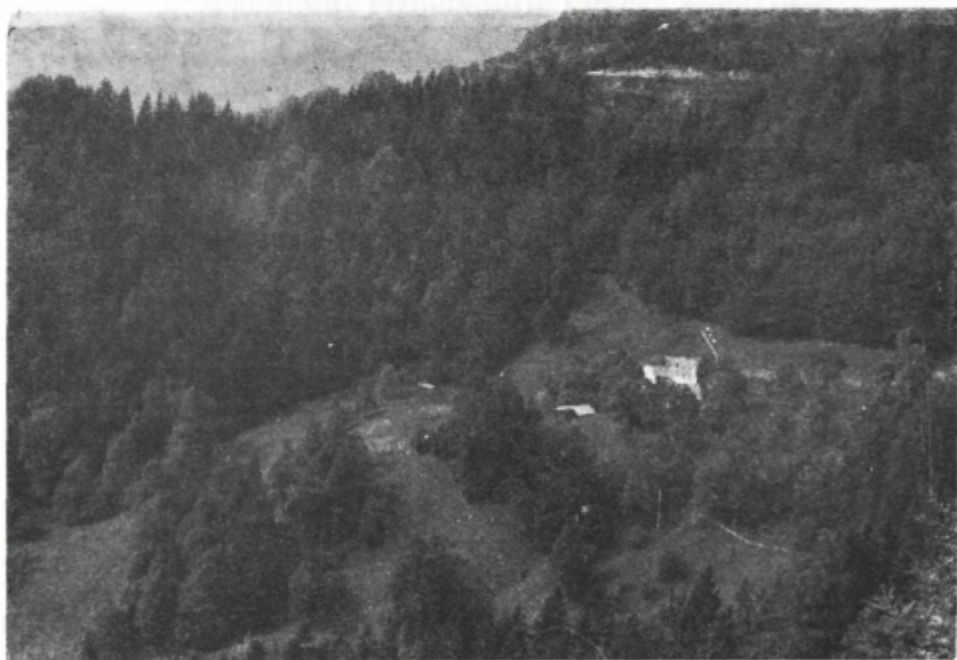
Sl. 7. Kmetije na Brezjah (600—620 m) imajo na dobro ohranjeni staropleistocenski terasi z ugodno prstjo zelo dobre naravne osnove za poljedelstvo in intenzivno živinorejo, ki jih tudi s pridom izrabljajo

34,4 % in največ na obeh hribovskih kmetijah na Golniku, 88,9 %, v Povljah z okolico pa 71,4 %, medtem ko jih je bilo v Tržiški pokrajini 42,5 %). Starih 65 in več let je bilo povprečno 15,5 %, skupne delovne sile, to je prebivalcev, starih 16—64 let, pa 61,2 %, od tega nekaj manj kot polovica moških (največ skupne delovne sile na hribovskih kmetijah med regijami je bilo v Podgori, 67,3 %, 60,5 % v Tržiški pokrajini in le 45,7 % v Povljah in okolici; še več kot v Podgori je bilo skupne delovne sile na prehodnih kmetijah, 69,6 %). Predšolskih otrok je bilo komaj dobrih 10 %, šoloobveznih pa 13 %. Obojih je nekaj več na hribovskih kmetijah,

znatno nižji pa je delež obojih na prehodnih kmetijah. V podrobnem preseneča znatno število predšolskih otrok v Povljah s Krničarjem in na Golniku, pa na Potarjih, v Lomu, Srednji vasi in Slatni, šoloobveznih pa v Dolini, na Brezjah in v Zadnji vasi. Znatno podpovprečen delež šoloobveznih otrok je v Lomu, na Zgornjem in Spodnjem Vetrnem, v Povljah z okolico, vključujoč Golnik ter na prehodnih kmetijah, kjer jih je le 6.3 %.

7. KLASIFIKACIJA KMETIJ

Med hribovskimi kmetijami obravnavane pokrajine je več kot četrtnina takih, ki se preživljajo le s kmetijstvom, vključujoč izkupiček od lesa (čiste kmetije); med regijami jih je daleč največ v Povljah in soseščini, 62,5 %, najmanj v Tržiški pokrajini, 26,1 % in tretjina vseh v Podgori, medtem ko jih je med prehodnimi kmetijami le nekaj nad 10 % (podrobnosti kaže tabela 5; glej tudi karto 2). Veliko več (blizu 40 %) je polčistih kmetij, to je takih, kjer v izvenkmetijski dejavnosti nista zaposlena lastnik kmetije ali njegov zakonec, marveč le drugi člani družine, preostalih 34 % pa je takih, kjer je zaposlen tudi lastnik kmetije ali njegov zakonec, ali oba (mešane kmetije). Najmanj polčistih hribovskih kmetij med regijami je v Storžičkem podgorju, 30 % in v Podgori, tretjina, največ pa v Tržiški pokrajini (nad 40 %), mešanih pa je najmanj v Storžičkem podgorju, 10 %, medtem ko jih je

Sl. 8. Napol opuščena manjša kmetija Šiška (800 m) na Rebrju v Podljubelju. Kmetijsko zemljo v strmem pobočju že prerašča gozd. Hiša s črno kuhinjo je v slabem stanju. Brez prave povezave z dolino

Tabela 5
Klasifikacija kmetij

Leto 1980 Naselja Regije	Število kmetij	Čiste kmetije %	Polčiste kmetije %	Mešane kmetije %	Zaščitene kmetije %	Perspektivne kmetije %	Potencialne kmetije za opustitev %	Po letu 1820			
								opu- ščene kmetije		polopu- ščene kmetije	
								št.	%	št.	%
HRIBOVSKKE KMETIJE											
Tržiška pokrajina											
Lom	15	26,7	53,3	20,0	93,3	—	26,7	1	5,9	1	5,9
Grahovše	19	15,8	57,9	26,3	94,7	5,3	10,5	—	—	—	—
Potarje	6	50,0	50,0	—	100,0	16,7	16,7	—	—	—	—
Čadovlje	6	16,7	83,3	—	100,0	16,7	16,7	—	—	—	—
Dolina	7	42,8	42,8	14,3	71,4	—	—	—	—	—	—
Podljubelj	27	29,6	33,3	37,1	100,0	3,7	14,8	7	18,9	3	8,1
Brezje	14	7,1	35,7	57,2	100,0	14,3	—	3	17,6	—	—
Visočje	3	—	33,3	66,6	100,0	—	—	1	25,0	—	—
Hudi Graben	2	—	—	100,0	100,0	—	50,0	—	—	—	—
Spodnje Vetrno	3	33,3	—	66,6	100,0	—	33,3	1	25,0	—	—
Zgornje Vetrno	5	40,0	20,0	40,0	60,0	—	40,0	—	—	—	—
Gozd	8	50,0	12,5	37,5	87,5	—	25,0	2	20,0	—	—
Skupaj	115	26,1	40,9	33,0	93,9	5,2	15,7	15	11,2	4	3,0
Podgora											
Slatna	6	16,7	50,0	33,3	83,3	—	—	1	14,3	—	—
Zadnja vas	5	60,0	—	40,0	80,0	—	60,0	—	—	1	16,7
Srednja vas	4	25,0	50,0	25,0	100,0	—	—	1	20,0	—	—
Skupaj	15	33,3	33,3	33,3	86,7	—	20,0	2	11,1	1	5,5
Povlje + Krničar											
Svarje	7	71,4	14,3	14,3	100,0	57,1	14,3	1	12,5	—	—
Golnik	1	—	100,0	—	100,0	—	—	—	—	1	50,0
Skupaj	10	60,0	30,0	10,0	100,0	40,0	10,0	1	8,3	1	8,3
HRIBOVSKKE KMETIJE											
Skupaj	140	29,3	39,3	31,4	93,6	7,1	15,7	18	11,0	6	3,7
PREHODNE KMETIJE											
Mlaka	5	20,0	60,0	20,0	100,0	—	—	1	16,7	—	—
Hušica	2	—	—	100,0	100,0	—	—	1	33,3	—	—
Hudo	8	—	50,0	50,0	100,0	12,5	12,5	1	11,1	—	—
Popovo	3	33,3	—	66,6	100,0	—	—	—	—	—	—
Skupaj	18	11,1	38,9	50,0	100,0	5,6	5,6	3	14,3	—	—
OBRAVNAVANE KMETIJE											
Skupaj	158	27,2	39,2	33,6	94,3	7,0	14,6	21	11,4	6	3,2

v Tržiški pokrajini in v Podgori tretjina. Prehodne kmetije se ločijo od izrazitih hribovskih po tem, da je med njimi veliko manj čistih kmetij in kar polovico mešanih, medtem ko je delež polčistih kmetij zelo blizu povprečka celotne obravnavane

pokrajine. — Med naselji izstopa delež čistih kmetij v Povljah, Zadnji vasi, na Potarjih, v Gozdu, Dolini in na Zgornjem Vetrnem, polčistih v Čadovljah, na Grahovšah, v Lomu, Slatni, Srednji vasi in na Potarjih, mešanih kmetij pa je znatno nad povprečkom na Brezjah, Spodnjem Vetrnem, v Visočah in Zadnji vasi, med prehodnimi naselji pa na Popovem in Hudem.

Znanih opuščenih kmetij je med hribovskimi kmetijami nad 10 %, polopuščenih pa skoraj 4 %. V obeh kategorijah niso mišljene le kmetije, ki so opuščene in propadle, marveč tudi take, ki so se preusmerile na nekmetijsko dejavnost, zemljo pa so lastniki prodali, ali jo dajejo v najem, le nekateri pa jo nekaj tudi še izrabljajo. Posebej smo oddvojili tudi kmetije, ki so med potencialnimi kandidati za opustitev kmetijske dejavnosti, ali so na tem, da opuste. Takih je med hribovskimi kmetijami nad 15 % od obstoječih kmetij, v vsej obravnavani pokrajini pa je njihov delež nekaj manjši. Malo je perspektivnih kmetij, to je takih, ki so že usmerjene na tržno kmetijsko proizvodnjo (mleko, meso), imajo urejeno nasledstvo, med naraščajem je vsaj en sin, imajo zadovoljivo kmetijsko mehanizacijo in moderniziran hlev (splakovanje ali pehala), ugodno zanje pa je tudi, če imajo precej lesa. Med hribovskimi kmetijami je takih kmetij le 7,1 %, spet daleč največ v Povljah in okolici (polovica vseh tamkajšnjih kmetij), medtem ko jih je v Tržiški pokrajini le 5,2 %, v Podgori pa ni nobene tovrstne kmetije (karta 3).

8. SPREMEMBA FIZIOGNOMIJE KMEČKE POKRAJINE

V primerjavi z razvitejšimi hribovskimi kmečkimi pokrajinami, ki so ob hitrejšem in učinkovitejšem prehodu na tržno govedorejsko proizvodnjo opazno spremenile fiziognomijo prvotne kmečke pokrajine, je teh sprememb v obravnavani pokrajini znatno manj. Kot drugod so tudi tu ceste naredile v pokrajino rane, ki so iz nekaterih odsekov vidne daleč naokrog. Tako je predvsem v vsekih v nesprijetu pobočno klastično gradivo (grušč, morena, ilovica) in posipih v bregih pod njimi, kjer se goličave le počasi zaraščajo, tako pa je v večjem delu Tržiških Alp in ob cesti Križe—Gozd, le da je ta večidel v gozdu in so zato vseki od daleč očem skriti. Tudi električni drogovi, ki na gosto preprezajo naseljen hribovski svet, dajejo prvotnemu licu pokrajine drugačno podobo.

Ceste so na samotnih hribovskih kmetijah odpravile značilne lese in jih nadomestile z električnimi pastirji; izjema je Kušpegar, ki je lesu ohranil, na Grahovšah pa je ob nekaterih kmetijah ob cesti lesa ali živa meja iz gosto zaraščenih smrek, kar daje kulturni kmečki pokrajini poseben mik.

Redki so hribovski kmetje, ki si pri spravilu sena v strmih pobočjih pomagajo s traktorjem (traktorske vile ali nakladalke). V ta namen morajo po pobočjih speljati »traktorske« potje (do njih s pobočij zgrabijo seno ali otavo), ki so tudi tujek v prvotni kmečki pokrajini. Takih cest pa je v obravnavani pokrajini zelo malo. Tudi silosi in modernizirani stari ali na novo postavljeni hlevi so tako redki, da prvotnega kmečkega videza pokrajine ne spreminjajo. Delna izjema so med hribovskimi naselji Povlje in Brezje, med prehodnimi pa predvsem Hudo z novimi hlevi, številnimi silosi in nekaterimi drugimi preurejenimi gospodarskimi poslopji.

Največje spremembe v fiziognomiji kmečke pokrajine so v dosedaj proučenih hribovskih področjih prinesle nove ali tudi nekatere prenovljene kmečke hiše, ki

nimajo na sebi nič kmečkega. V naši pokrajini je teh sprememb veliko manj, ker je novih kmečkih hiš malo, kolikor pa jih je, so, kot drugje, brez izjeme, nekmečkega, meščanskega videza, ki močno kazijo fiziognomijo kmečkega doma. V hribov-

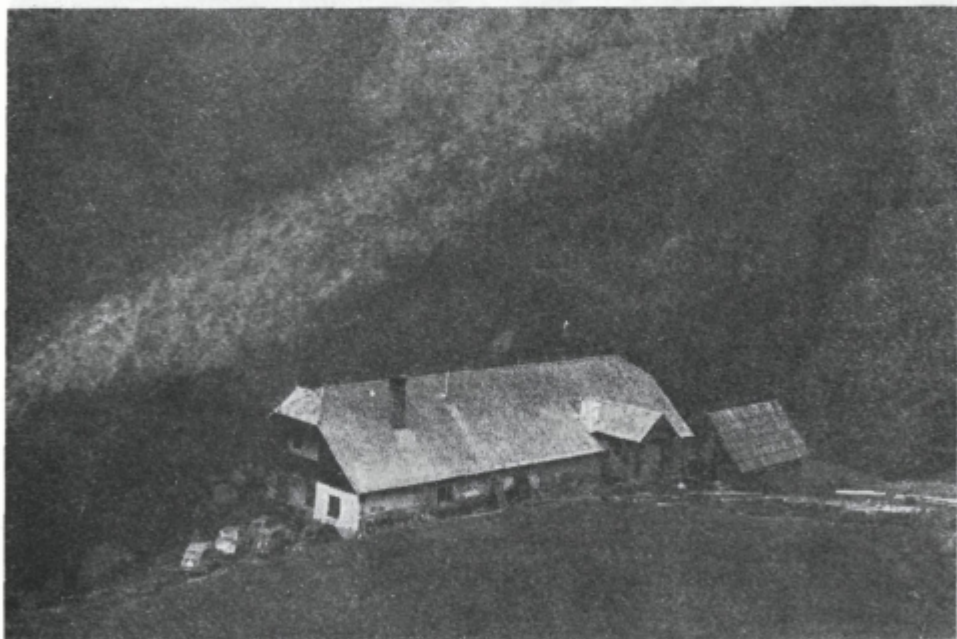
Sl. 9. Nadstropna hiša Hariša na Potarjih (806 m) ima na pogled dobro ohranjeno staro kmečko lice, z majhnimi dvodelnimi okni s križem, z gankom v podstrešnem stranskem, na jug obrnjenem delu ter s čopom in streho, krito s skodlami

skih področjih smo našli 13 novih oziroma močno prenovljenih kmečkih hiš, zgrajenih v zadnjih letih, mednje pa moramo šteti tudi devet, po vojski obnovljenih med vojsko požganih hiš v Gozdu, te pa so v splošnem ohranile staro lice. Med prvoimenovalimi trinajstimi hišami so štiri v Dolini, tri na Grahovšah, dve na Potarjih ter po ena v Lomu, Slatni, Srednji vasi in na Spodnjem Vetrnem. Med prehodnimi kmetijami je največ novih hiš na Hudem, štiri ali polovica vseh tamkajšnjih kmetij. Večini ostalih kmečkih hiš pa so bila vzdana večja okna in ob zamenjavi strešne kritine odstranjeni strešni čopi; oboje je sicer spremenilo fiziognomijo kmečkega doma, a neprimerno manj, kot so to naredile nove, v bistvu meščanske hiše.

Spremembi fiziognomije hribovske kmečke pokrajine dajejo močan pečat vikendi, ki so v veliki večini tujek naravnemu in družbenemu kmečkemu okolju; temu vsaj delno odgovarjajo vikendi v obliki skromnejših brunaric, ne pa košate, zidane, ali kombinirano zidano-lesene vile meščanskega sloga. Enih in drugih je v obravnavani pokrajini veliko. So v večjih skupinah, pravih naseljih, ali posamično raztreseni po hribovju. V večjih skupinah so v Svarjah, nad Poveljami, nad Brezjami, na Plazu v Podljubelju v dveh skupinah in pri Urhu v Dolini, v manjši skupini so na Zgornjem Vetrnem, posamično pa jih je slediti na več krajih.

9. KMEČKI DOM

Osnovno gradivo prvotnih kmečkih domov v obravnavani pokrajini je kamen in les. Iz kamna so hiše in glavna gospodarska poslopja, predvsem hlevi, druga manjša in pomožna gospodarska poslopja pa so večidel lesena. Prvotno so bile lesene tudi strehe; danes so s škodlami krite strehe hiš zelo redke, več pa je lesenih streh na gospodarskih poslopih, zlasti na območju samotnih kmetij. Velika večina kmečkih hiš je danes krita z opeko ali salonitom. Stare kmečke hiše so, kolikor je še ohranjenih, pritlične, z majhnimi okni in s streho na čop; čop se je ohranil skoraj na vseh gospodarskih poslopih, predvsem na hlevih. Nadstropne so hiše nekdanj premožnejših kmetov in vse nove »kmečke« hiše. V območju samotnih hribovskih kmetij sestavljajo dom v večini številna poslopja, medtem ko je teh v alpskem predgorju in na prehodnih kmetijah znatno manj. Na Grahovšah in deloma tudi v Lomu na pogled preseneča, da ni kašt, oziroma, da so zelo redke. Vzrok je klimatski, saj

Sl. 10. Matizovc (1075 m), tudi po agrarni reformi med največjimi kmetijami v Podkošuti (Podljubelj), je med redkimi kmetijami v obravnavani pokrajini s stegnjenim domom, med večjimi pa je izjema; drugo glej sl. 4

zaradi močnega toplinskega obrata in senčne lege v dnu doline Lomščice niso sejali žit; višje kmetije na Grahovšah (Pavšel, Gaberc, Rekar) na prisojnem pobočju Lomščice pa imajo kašte, saj so sejali žita, čeprav so kmetije med najvišjimi v Tržiških Alpah.

Nekaj kmečkih hiš v Podljubelju ima še danes črno kuhinjo (Tonač, Šiška, Javornik, Vrbank, Mažel), le da pri večini od njih ni več v uporabi.

Med vojsko je bil požgan Gozd, od ostalih hribovskih kmetij pa Počivalnik, pri Završniku pa so požgali Nemci le hlev; oba sta po vojni oboje obnovila. Tudi Gozd je bil s pomočjo skupnosti v celoti obnovljen in so tako danes v njem trdni domovi, a, žal, manj trdne domačije zaradi objektivnih vzrokov (odročna lega, strma cesta, pomanjkanje vode, relativno mala posest, skromen lesni etat).

Vsi mlini ob Bistrici, Mošeniku in potokih, ki se stekajo iz alpskega predgorja (Storžiško, Dobrča), so opuščeni in večidel razpadli. Enako je tudi z večino žag, ki so bile predvsem ob Bistrici, Mošeniku in Lomščici. Samo na Lomščici jih je bilo po izjavah domačinov devet, danes pa ne dela nobena več. Kušpegar, Urh in Pinč iz Doline pa so imeli žage na Bistrici, a so danes tudi opuščene. Stara jugoslovanska topografska karta 1:25 000 ima zaznamovanih na Mošeniku 4 žage, en mlin in dve elektrarni, na Bistrici, do Tržiča, en mlin, dve žagi in eno elektrarno, na Lomščici pa pet žag, tri mline in eno elektrarno.

Sl. 11. Javornik (865 m) na Rebrju v Podljubelju je obnovil hišo v stegnjenem domu in jo prekril s salonitno kritino, ki se močno loči od gospodarskega poslopja, kritega s skodlami

Kot vzhodnejša pokrajina (Meze, 1981, 106), tako je tudi naša bogata s kozolci. V večini so to stegnjeni kozolci, nekaj pa je tudi dvojnih, vezanih (toplarji); dvojnega imajo Peharc, Urh, Zajmen, Mežnar, eden pa je v Čadovljah. Brez kozolca sta med samotnimi hribovskimi kmetijami Matizove in Geben, malo kozolcev pa je na Zgornjem in Spodnjem Vetrnem. Ostale samotne hribovske kmetije imajo najmanj en stegnjen kozolec, veliko pa jih je, ki jih imajo več. Tudi v sklenjenih naseljih so po polju raztreseni številni stegnjeni kozolci (Povlje, Hudo, Brezje, Gozd,

vasi v Podgori). Ker so žita danes redka, služijo stegnjeni kozolci za sušenje detelje, kjer jo še sejejo in za sušenje sena, dvojni kozolci pa, razen za sušenje, predvsem za streho kmetijskim strojem.

10. SKLEP

Ozemlje hribovskih kmetij delimo na dva dela: kmetije v območju Tržiških Alp in kmetije v Storžiško-kriškogorskem in Dobrškem podgorju. Kmetije v prvi skupini lahko delimo še na dolinske hribovske (v dolini Mošenika, Bistrice in Lomščice) in višinske samotne hribovske kmetije, v drugi pa od ostalih oddvojimo hribovsko vas Gozd, najtipičnejše sklenjeno hribovsko naselje v obravnavani pokrajini.

Povezava vseh hribovskih kmetij s cestami v zadnjih desetletjih daje kmetijam možnosti za hitrejši gospodarski razvoj, predvsem za usmeritev v tržno govedorejsko proizvodnjo, za katero so v naravi zelo dobri pogoji. Zaradi najrazličnejših objektivnih vzrokov so te možnosti do sedaj izkoristili le redki posamezniki, medtem ko so večini ceste nudile boljše možnosti izkoriščanja gozdov in za dnevno odhajanje na delo v bližnji industrijsko-politično-upravni Tržič. Rezultat slednjega je močno znižanje števila čistih kmetij na račun narasta polčistih in mešanih kmetij. V dolini Mošenika, ki je že dolgo povezana s pomembno daljnovodno mednarodno cesto, se je zaradi možnosti zaposlovanja v Tržiču in pri cestnih delih preslojevanje

Sl. 12. Gaberc (1073) na Grahovšah si je postavil novo hišo, ki je tujek v kmečkem okolju

kmečkega prebivalstva začelo že davno prej; zato v dolini Mošenika ni danes nobene čiste kmetije, veliko pa jih je propadlo oziroma so izgubile kmečki značaj. V manjši meri velja to tudi za hribovske kmetije ob stari cesti Bistrica—Begunje, predvsem za Brezje na vzhodu in sosesko Podgore na zahodu, v katerih so se še dobro ohranila stara kmečka jedra; preseanečajo Brezje, ki so kljub bližini Tržiča ohranile še toliko kmečkega, medtem ko je za Podgoro kmečki značaj manj presenetljiv, saj je Tržič relativno oddaljen, bližnje Begunje imajo manjše možnosti za poselitve, Radovljica pa je predaletč.

Večina prebivalcev, živečih na kmetijah, a zaposlenih izven nje, v prostem času pomaga na kmetiji, predvsem pri delu s kmetijskimi stroji; take kmetije, tudi majhne, imajo relativno veliko kmetijskih strojev, katerih nabavo so v veliki meri omogočili tudi dohodki zaposlenih izven kmetije. Zgornja ugotovitev velja še posebej za mešane kmetije, kjer je izven kmetije zaposlen lastnik kmetije, njegov zakonec ali oba. Zato ne preseaneča, da nekatere polčiste in mešane kmetije proizvedejo za trg več kmetijskih pridelkov kot večina čistih kmetij.

Glavni dohodek veliki večini hribovskih kmetij je še vedno les; če je tega veliko, kmetija v glavnem dobro stoji, sicer pa le životari. Skoraj brez izjeme so take kmetije v Tržiških Alpah, predvsem na Grahovšah, v Lomu, na Potarjih, v Dolini in v Čadovljah. Dohodki govedoreje pa prekašajo dohodke od lesa v vaseh predgorja in na prehodnih kmetijah, z izjemo posamičnih kmetov, ki imajo nekaj več lesa in podpovprečno govedorejo; take kmetije, če ni noben družinski član zaposlen izven kmetije, slabo stojijo. Najtrdnejše so tiste kmetije, ki imajo poleg visokega etata dobro razvito tudi govedorejo, take pa so v obravnavani pokrajini prava redkost; med hribovskimi kmetijami jih je le deset, in vse so uvrščene v kategorijo t. i. perspektivnih kmetij (glej karto 3).

Med naselji v obravnavani pokrajini so glede kmetijske proizvodnje, brez lesa, na najboljšem Povlje, Hudo, Popovo in Brezje, skupaj z lesom, ali celo samo z njim pa Potarje, Čadovlje, Grahovše, Dolina in le deloma tudi Podljubelj.

Uspešen razvoj hribovskega kmetijstva, ki bi moral temeljiti na usmerjenem tržnem gospodarstvu, v obravnavani pokrajini nedvomno najbolj zavira premajhna posest. Trideset hektarov, kolikor so hribovske kmetije v povprečju velike, je za tovrstne kmetije premalo; od tega odpade na gozd 71 % s povprečnim letnim etatom 80 m³ (iglavci 65 m³ in listavci 15 m³) — glej tabelo 2. Večina kmečkega prebivalstva je zato prisiljena iskati zaslužek izven kmetije, zato tudi tako velik delež mešanih in polčistih kmetij.

Če sklenemo s primerjavo obravnavane pokrajine z že proučeno GSD (Meze, 1980) in s pokrajino ob Kokri in v Krvavškem predgorju (Meze, 1981), lahko ugotovimo, da je v razvoju kmetijskega tržnega gospodarstva v velikem zaostanku za GSD, a precej podobna drugo imenovani pokrajini. Kot ob Kokri in v Krvavškem predgorju, so tudi v obravnavani pokrajini tržno razvita le nekatere naselja in redki posamezniki, pokrajina kot celota pa ne. Mnogo bolj je razvita lesna proizvodnja v najbolj tipičnih hribovskih področjih (večji del Tržiških Alp), izvzemši Gozda, katerega kmetije imajo povprečno le 10,70 ha gozda in zato tudi samo 19 m³ etata, kar je za tipično hribovsko vas izredno malo in zato za njen obstoj v sedanjih razmerah tudi pogubno.

LITERATURA IN VIRI

- Bernot, F., 1981, Klima Gorenjske. Gorenjska, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, 107—119, Ljubljana.
- Cerne, A., Klemenčič, M., Plut, D., 1981, Metodologija opredeljevanja pokrajinskih enot na primeru tržiške občine. Gorenjska, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, 130—137, Ljubljana.
- Gams, I., 1981, Pokrajinsko-ekološka sestava Gorenjske. Gorenjska, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, 18—30, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1972, Slovenske pokrajine (geografska regionalizacija Slovenije). Geografski vestnik XLIV/1972, 9—13, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1981, Redakcijska zasnova in struktura predvidene regionalnogeografske monografije Slovenije. Geografski vestnik LIII/1981, 103—114, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1981a, Gorenjska, njena regionalna opredelitev in notranja regionalna razčlenitev. Gorenjska, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj-Bled 1981, 9—17, Ljubljana.
- Jeršič, M., 1966, Snežna odeja in reliefne značilnosti, glavna dejavnika za razvoj zimskega turizma. Turistični vestnik 1966/XIV, 192—201, Ljubljana.
- Kossinna, E., 1939, Die Schneedecke der Ostalpen. Sonderdruck aus Wissenschaftliche Veröffentlichungen des Deutschen Museum für Länderkunde zu Leipzig. N. F. 7, Leipzig.
- Krajevni leksikon Slovenije, 1968, I. knjiga (Slava Lipoglavšek-Rakovec, Občina Trzič). 433—444, Ljubljana.
- Letno poročilo meteorološke službe za leto 1957. Hidrometeorološki zavod LR Slovenije, 30—36, Ljubljana.
- Letno poročilo meteorološke službe za leto 1962. Hidrometeorološki zavod LR Slovenije, 33—39, Ljubljana.
- Lipoglavšek-Rakovec, S., 1954, Trzič, mestna geografija. Geografski zbornik II/1954, 115—186, Ljubljana.
- Meze, D., 1973, Samotne kmetije na Solčavskem. Geografski zbornik VIII/1963, 225 do 278, Ljubljana.
- Meze, D., 1965, Samotne kmetije v Lučki pokrajini. Geografski zbornik IX/1965, 183—243, Ljubljana.
- Meze, D., 1969, Hribovske kmetije v vzhodnem delu Gornje Savinjske doline. Geografski zbornik XI/1969, 5—93, Ljubljana.
- Meze, D., 1980, Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini po letu 1967. Geografski zbornik XIX/1, 1979, 11—98, Ljubljana.
- Meze, D., 1980a, Osnovne smernice za geografsko proučevanje hribovskih kmetij na Slovenskem. Geografski vestnik LII/1980, 145—154, Ljubljana.
- Meze, D., 1981, Hribovske kmetije ob Kokri in v Krvavškem predgorju. Geografski zbornik XXI/1981, 73—115, Ljubljana.
- Sífrer, M., 1969, Kvartarni razvoj Dobrav na Gorenjskem. Geografski zbornik XI/1969, 101—211, Ljubljana.
- Vodnogospodarske osnove Slovenije, 1978, priloga K-4.03, izdala Zveze vodnih skupnosti Slovenije (prispevek Hidrometeorološkega zavoda Slovenije), Ljubljana.

MOUNTAIN FARMS BETWEEN THE KOKRA AND THE DRAGA VALLEYS (NORTH SLOVENIA)

Summary

The author has already investigated the mountain farms in the eastern part of the northern fringe of the Ljubljana basin and the results were already published (cf. Meze, 1981). With the study of another 140 mountain farms in this section is thus given a comprehensive picture of more recent socio-economic conditions of the farms on the whole northern fringe of the Ljubljana basin from Kamnik to Begunje in the NW.

The investigated area has the sub-Alpine and the Alpine characteristics. This is found to be the case also in the already studied area of the Kamnik and the Savinja Alps (cf. Meze, 1980, 1981) — only that more recent socio-economic conditions of the mountain farms vary greatly from one region to another. The differences are particularly noticeable with regard to the Upper Savinja Valley, which stands out by the degree of the modernization of cattle-breeding, as well as by the conditions which are needed for it (bigger land tenure, bigger quantities of good wood for sale, better organized professional help for farmers, greater interest in progress), and — on the other hand — by smaller job-opportunities outside agriculture, by predominantly steep rural ground, etc.

Also in this section all the mountain farms, except two, are connected by roads. All the farms have electricity. A great majority of them have no difficulty in obtaining drinking-water. All this provides certain conditions for re-orienting the economy from the autarchic one to the market-oriented one — but not enough for deciding on a general production orientation. Such an orientation has been handicapped by small land tenure (ca. 30 hectares, 70 % of this being forest), relatively small quantity of wood for sale (74.4 sq. m.), considerable gradient of the rural ground (on an average 15° and 27 % respectively), small number of pure farms (ca. 27 %), unfavourable population structure (cf. Table 4) containing only 44 % of rural population on farms, and 1.4 of effective rural work-force, etc. That the population has been drawn away from farming is in a strong degree due to nearby Tržič, the centre of the community and the most industrial town in Slovenia, and to the slightly more distant industrial and administrative town Kranj. The possibility of obtaining a job outside farming was already before the World War II, and has been particularly since the World War II, the prime cause for the abandoning the farms or for the change from agricultural to non-agricultural activity; the percentage of known abandoned farms is 11.4. The re-orientation of the autarchic economy into market-oriented cattle-breeding has been carried out only by rare individuals. For most farmers the sale of wood and employment in non-agricultural activities remain the principle source of income. Economically most solid are those farms which have a lot of wood for sale as well as a well developed cattle-breeding. But the number of such farms is rather small (ca. 7 %). Market-oriented agricultural production is somewhat more developed in a few mountain settlements, outside of these there are only rare individual farmers producing for the market.

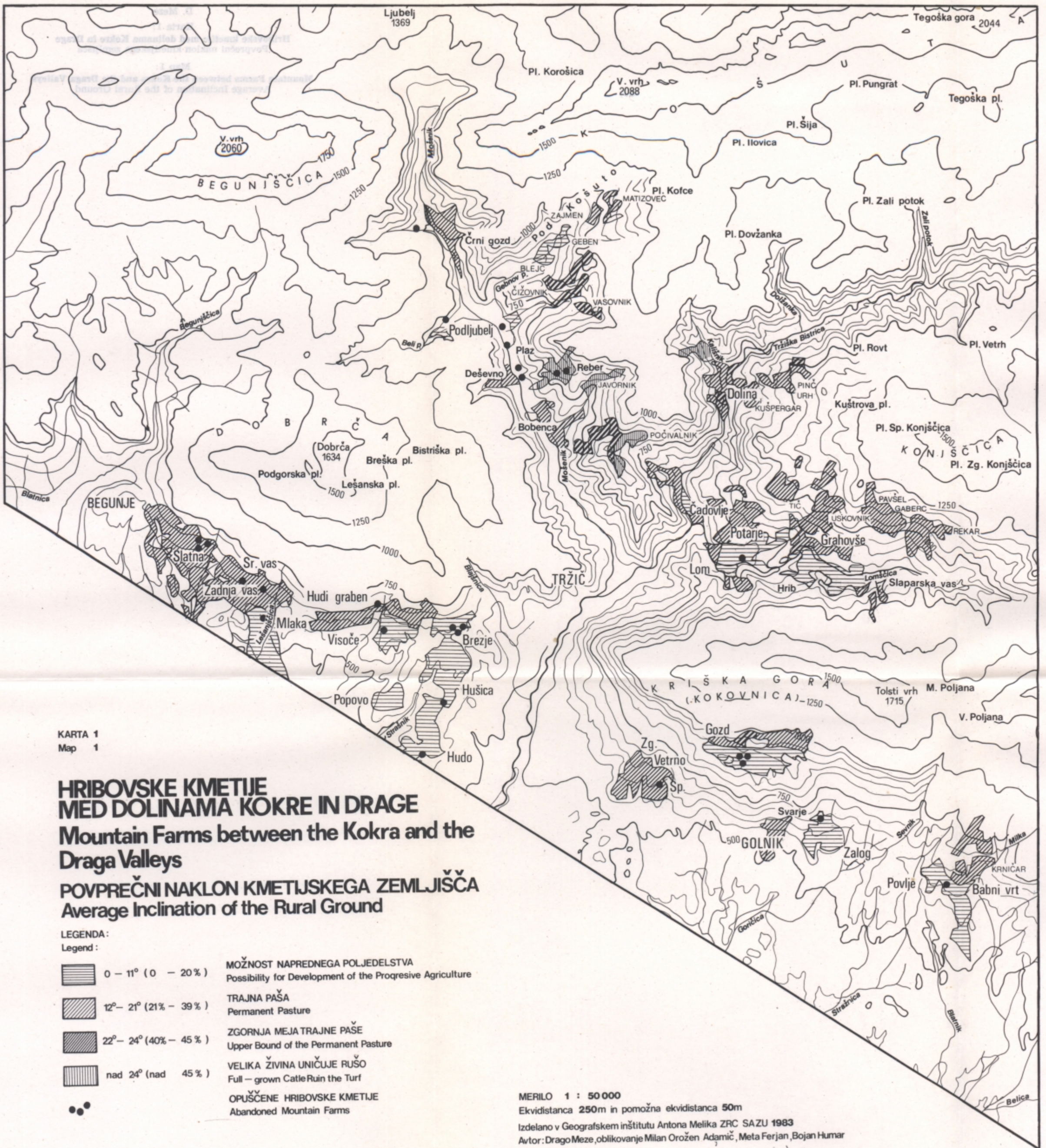
The average altitude of the home of mountain farms in the area under consideration is 688 m, of the rural ground but 12 m higher. The highest-lying farm is at the altitude of 1103 m, while at the altitude above 1000 m there are altogether 6 farms.

KAZALO

Izveček — Abstract	101 (3)
1. UVOD	103 (5)
2. PRIRODNOGEOGRAFSKE OSNOVE	105 (7)
2.1. Kamnine in relief	105 (7)
2.2. Ekspozicija	106 (8)
2.3. Kmetijsko zemljišče	107 (9)
2.4. Pitna voda	110 (12)
2.5. Podnebje	111 (13)
2.6. Prst	114 (16)
3. SESTAVA ZEMLJIŠČA IN POSESTI	114 (16)
4. ELEKTRIFIKACIJA IN KOMUNIKACIJE	121 (23)
5. GOSPODARSTVO	123 (25)
5.1. Poljedelstvo	123 (25)
5.2. Govedoreja	123 (25)
5.3. Kmečki turizem	125 (27)
6. PREBIVALSTVO	126 (28)
7. KLASIFIKACIJA KMETIJ	129 (31)
8. SPREMEMBA FIZIOGNOMIJE KMEČKE POKRAJINE	131 (33)
9. KMEČKI DOM	133 (35)
10. SKLEP	135 (37)
LITERATURA IN VIRI	137 (39)
MOUNTAIN FARMS BETWEEN THE KOKRA AND THE DRAGA VALLEYS (Summary)	138 (40)

SEZNAM TABEL

Tabela 1. Kmetijsko zemljišče	108 (10)
Tabela 2. Sestava in obseg zemljišča na kmetijo (po katastru), v ha in % ter lesni etat	115 (17)
Tabela 3. Sestava posesti, v %	117 (19)
Tabela 4. Prebivalstvo	127 (29)
Tabela 5. Klasifikacija kmetij	130 (32)

KARTA 1
Map 1

HRIBOVSKKE KMETIJE MED DOLINAMA KOKRE IN DRAGE Mountain Farms between the Kokra and the Draga Valleys

POVPREČNI NAKLON KMETIJSKEGA ZEMLJIŠČA Average Inclination of the Rural Ground

LEGENDA:
Legend:

	0 - 11° (0 - 20%)	MOŽNOST NAPREDNEGA POLJEDELSTVA
Possibility for Development of the Progressive Agriculture
	12° - 21° (21% - 39%)	TRAJNA PAŠA
Permanent Pasture
	22° - 24° (40% - 45%)	ZGORNJA MEJA TRAJNE PAŠE
Upper Bound of the Permanent Pasture
	nad 24° (nad 45%)	VELIKA ŽIVINA UNIČUJE RUŠO
Full-grown Cattle Ruin the Turf
		OPUŠČENE HRIBOVSKKE KMETIJE
Abandoned Mountain Farms

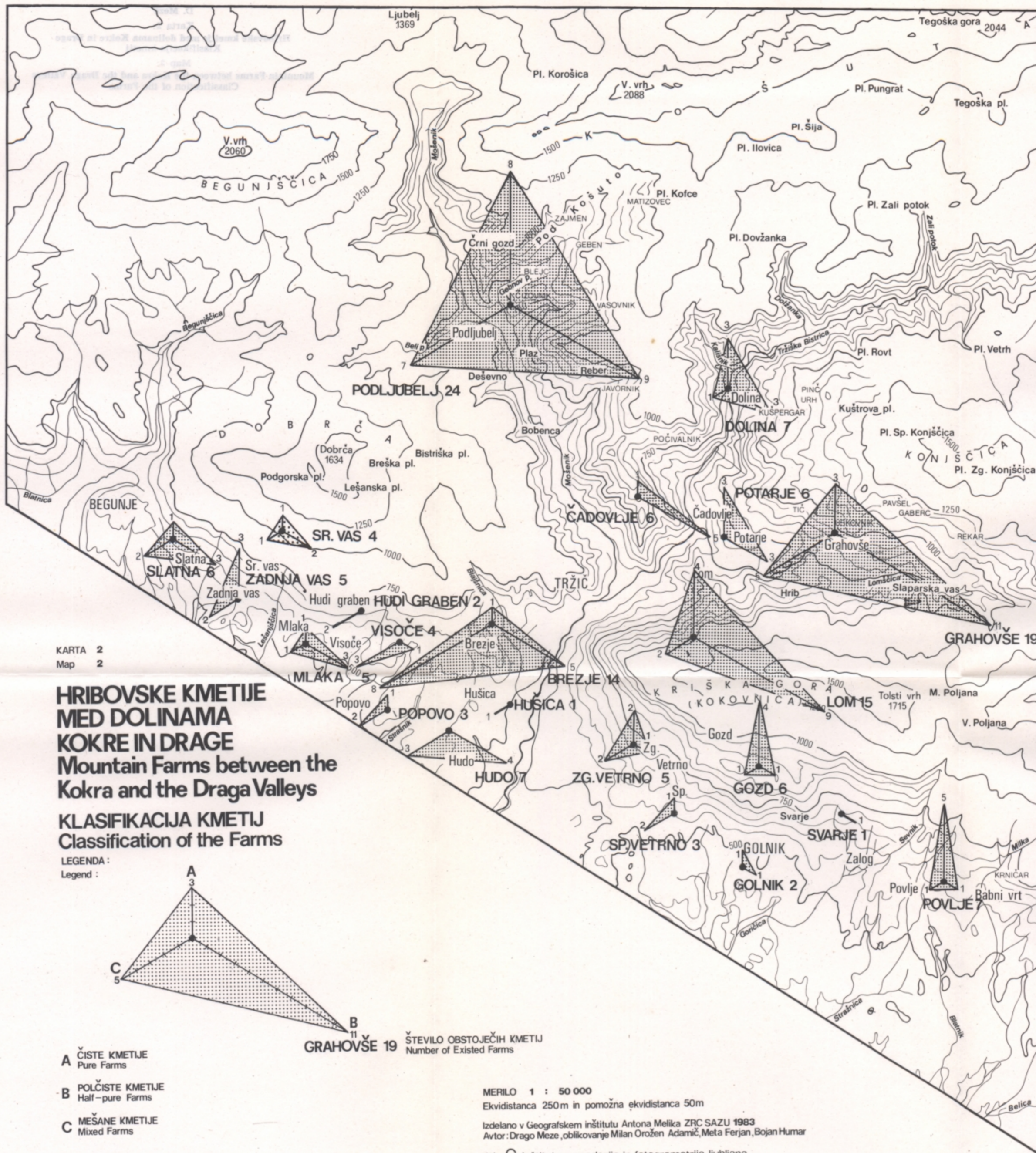
MERILO 1 : 50 000

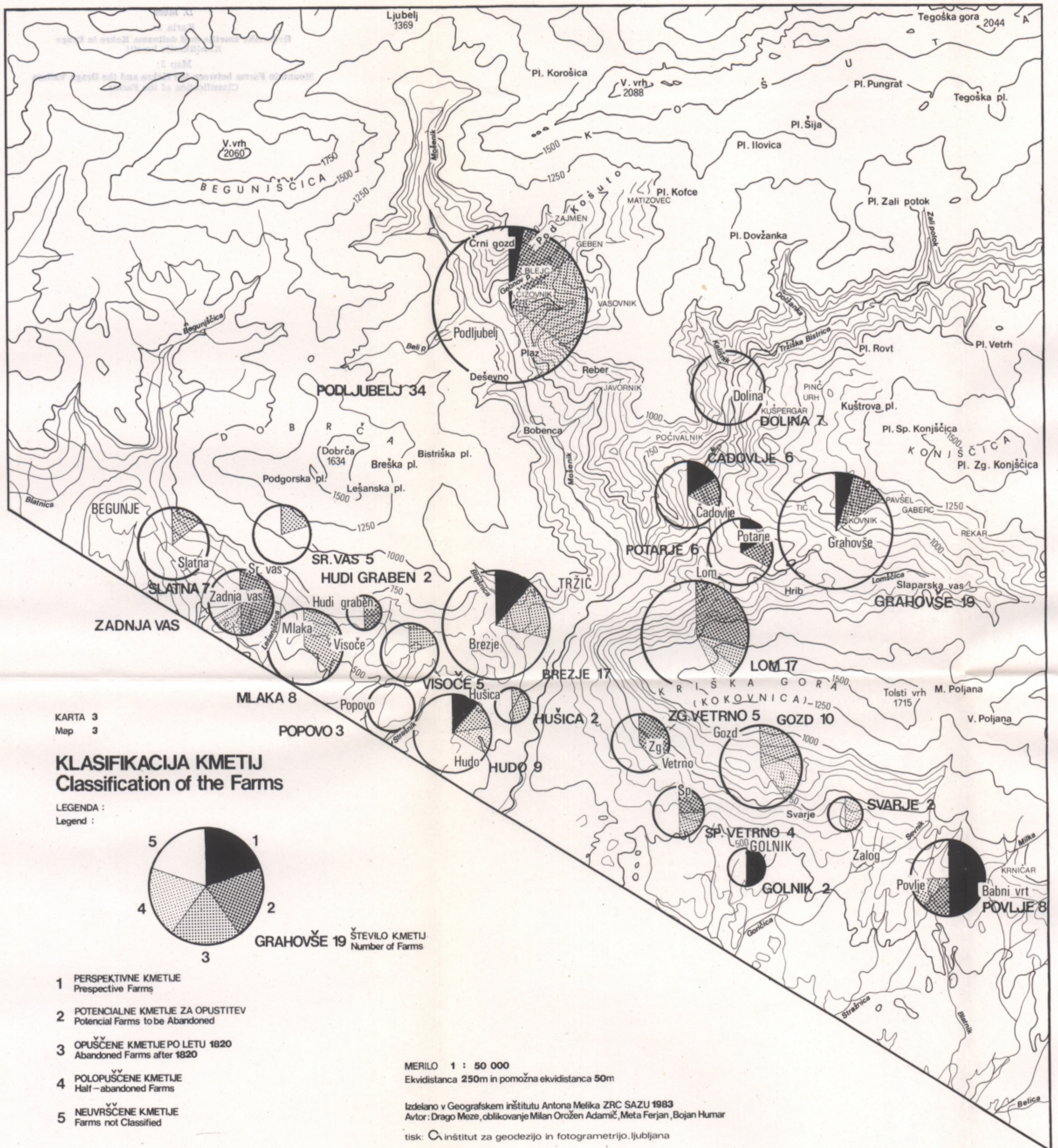
Ekvidistanca 250m in pomožna ekvidistanca 50m

Izdeleno v Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU 1983

Avtor: Drago Meze, oblikovanje Milan Orožen Adamič, Meta Ferjan, Bojan Humar

tisk: Institut za geodezijo in fotogrametrijo, Ljubljana

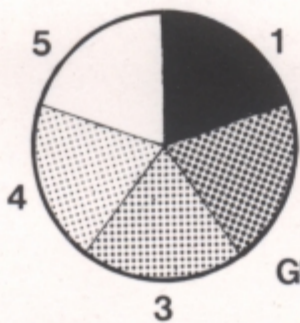

KARTA 3
Map 3

KLASIFIKACIJA KMETIJ Classification of the Farms

LEGENDA :
Legend :

GRAHOVŠE 19
ŠTEVILO KMETIJ
Number of Farms

- 1 PERSPEKTIVNE KMETIJE
Prospective Farms
- 2 POTENCIALNE KMETIJE ZA OPUSTITEV
Potential Farms to be Abandoned
- 3 OPUŠČENE KMETIJE PO LETU 1820
Abandoned Farms after 1820
- 4 POLOPUŠČENE KMETIJE
Half-abandoned Farms
- 5 NEUVRŠČENE KMETIJE
Farms not Classified

MERILO 1 : 50 000
Ekvidistanca 250m in pomožna ekvidistanca 50m

Izdelano v Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU 1983
Avtor : Drago Meze, oblikovanje Milan Orožen Adamič, Meta Ferjan, Bojan Humar

tisk : Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo, Ljubljana